

Оксана Третяк

**Професійний розвиток майбутнього
вчителя початкової школи :
навчально-педагогічний тренінг**

**(для студентів напряму підготовки
«Початкова освіта»)**

Рівне - 2014

УДК 74.580 р

Т 66

ББК 378:373.3.011.3 -051(07)

Третяк О. М. Професійний розвиток майбутнього вчителя початкової школи : навчально-педагогічний тренінг (для студентів напряму підготовки «Початкова освіта») / О. М. Третяк. – Рівне : РДГУ, 2014 р. - 96 с.

Рецензенти:

Н. А. Сейко, доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Житомирського державного університету імені Івана Франка;

Т. Є. Колупасва, кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету

Відповідальний за випуск: Т. Є. Колупасва, к. пед. н., проф., завідувач кафедри педагогіки початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету

Навчально-педагогічний тренінг розкриває важливі проблеми професії вчителя початкової школи, включаючи своєрідний комплекс різноманітних вправ, спрямованих на формування професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів. Навчально-методичне видання призначене для студентів педагогічних факультетів, викладачів, вчителів початкової школи.

Рекомендовано до друку навчально-методичною радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 1 від 28 січня 2014 р.).

© О.М.Третяк, 2014

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2014

ВСТУП

Реформування вищої педагогічної освіти, її орієнтація на європейські стандарти в умовах Болонського процесу вимагають необхідних якісних змін у підготовці сучасного вчителя початкових класів, який повинен не тільки вміти передати учням знання, а й навчити їх гнучко адаптуватися в різних життєвих ситуаціях, вміло використовувати здобуті уміння і навички для вирішення різноманітних проблем на практиці, бути високоосвіченим, мобільним, самостійним у прийнятті рішень, відповідальним за результати своєї діяльності, гармонійно розвиненим, успішним у швидкозмінному зовнішньому професійному середовищі, з високими морально-духовними якостями, постійно прагнути до самовдосконалення, володіти високими управлінськими здібностями тощо.

Задовольнити зазначені вимоги можливо за умови спеціальної систематичної підготовки вчителів початкових класів, впровадження в навчально-виховний процес інноваційних педагогічних технологій, спрямованих на розвиток особистості майбутнього фахівця.

Особливий інтерес становить проблема використання тренінгових технологій навчання в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи, здатних забезпечити ефективне спрямування процесу здобуття вищої педагогічної освіти на майбутню професійну діяльність.

Під тренінговою технологією розуміють систему діяльності щодо відпрацювання певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових завдань у процесі навчання. Тренінг - (англ. training) - це запланований процес модифікації (зміни) відношення, знання чи поведінкових навичок того, хто навчається, через набуття навчального досвіду з тим, щоб досягти ефективного виконання в одному виді діяльності або в певній галузі. Під тренінгом розуміють організаційну форму навчально-виховного процесу, яка, спираючись на досвід і знання її учасників, забезпечує ефективне використання різних педагогічних методів за рахунок створення позитивної емоційної атмосфери та спрямовується на отримання сформованих навичок і життєвих компетенцій.

Тренінгові технології дозволяють інтенсифікувати процес опанування нових знань, дозволяють максимально реалізувати свій

творчий потенціал за нової епохи, яка вимагає від людини нових моделей поведінки і професійної діяльності.

Головною особливістю використання тренінгових технологій є сприяння підвищенню не тільки рівня знань, але й практичних навичок учасників, що є важливим аспектом у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи.

На відміну від традиційного навчання, яке орієнтоване на правильну відповідь і за своєю сутністю є формою передачі інформації та засвоєння знань, тренінгові технології базуються на запитаннях та пошуку, вони повністю охоплюють весь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності, самостійність, здатність до прийняття рішень, взаємодії тощо.

Програма тренінгу, описана в даному посібнику, має на меті підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів та сприяє особистісному росту студента.

Для реалізації поставлених цілей тренінгу в рамках програми інноваційних технологій навчання пропонуємо різні види вправ, активні методи, прийоми з метою отримання ефективних результатів дослідження, а саме: дискусія, гра, міні-лекція, бесіда, розповідь, пояснення, диспут, мозкова атака, метод кейсів, індивідуальні завдання, робота парами, робота в малих групах, імітація, ситуаційні завдання, рефлексія, тестування, презентація тощо. Підбір методів залежить від доцільності його використання в межах конкретної вправи. Різного роду вправи передбачають аналіз, моделювання ситуації, тренування, підготовку до дії, пошук вирішення проблем різного характеру, стимулювання уявлення, концентрацію уваги та інше.

Кожне тренінгове заняття складається з трьох частин: вступна частина, основна та заключна.

Тренінгова програма професійного розвитку майбутнього вчителя початкової школи є ефективним засобом формування професійної компетентності педагога в системі цілеспрямованої професійної підготовки. Запропонована технологія тренінгу надає її учасникам можливість імітації конкретних видів професійної діяльності фахівця; сприяє ефективному оволодінню теоретичними знаннями, практичними вміннями та навичками; сприяє формуванню професійно важливих особистісних якостей та ціннісних орієнтацій педагога початкової школи, його психічних властивостей; цілеспрямованості і прагнення до реалізації своїх особистих планів.

Тема тренінгу:
ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мета: удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи; формування його професійної компетентності.

Завдання:

- формування позитивного образу майбутнього педагога, усвідомлення суспільного значення своєї майбутньої професії;
- формування цілісного уявлення про педагогічну діяльність з її недоліками та позитивними сторонами;
- усвідомлення та формування особистісних якостей та ціннісних орієнтацій вчителя початкових класів;
- виявлення мотиваційних диспозицій;
- сприяння свідомому оволодінню фундаментальними знаннями і досвідом в процесі професійної підготовки;
- розвиток практичних умінь і навичок творчої педагогічної діяльності вчителя;
- розвиток компетентності міжособистої і професійної поведінки в спілкуванні;
- розвиток схильності до самовиховання, самоконтролю, самовдосконалення;
- формування комунікативності, ініціативності, емпатійності, впевненості в собі, націленості на співпрацю, співтворчість тощо.

Вид тренінгу: соціально-навчальний (професійного спрямування); «Я» - «інші».

Цільова група: студенти педагогічного факультету

Кількість учасників: 15 – 20.

Базові поняття: професійна компетентність, компоненти професійної компетентності, вчитель, модель ідеального педагога, професійна спрямованість, професійно значущі якості вчителя початкових класів, емпатійні здібності, комунікативність, компоненти комунікативності, стилі спілкування, педагогічна ситуація, конфлікт, самовиховання, прийоми та засоби самовиховання, самопізнання, самооцінка, самовплив, самовдосконалення тощо.

Актуальність: Проблема якісної професійно-педагогічної підготовки вчителя завжди була актуальною для суспільства та успішного розвитку країни. Інноваційне суспільство вимагає постійного зростання професійної компетентності педагогів і вдосконалення їх підготовки, що зумовило впровадження сучасних технологій навчання у процес професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи, зокрема тренінгових занять.

Тренінгові заняття спрямовані на:

- підвищення рівня професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи через впровадження у навчально-виховний процес ВНЗ інтерактивних методів навчання;
- підвищення мотивації студентів;
- розвиток адекватного самоконтролю, здатності до самовиховання, самовдосконалення;
- формування професійно значущих якостей особистості майбутнього вчителя початкових класів, зокрема толерантності, емпатійності, здатності до рефлексії, альтруїзму;
- формування вміння спілкуватися, висловлювати власні думки і погляди, вирішувати нестандартні педагогічні ситуації, знаходити компроміс під час конфліктних ситуацій;
- виховувати почуття відповідальності, взаємоповаги тощо.

Використовуючи можливості тренінгових технологій в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи відбувається:

- адаптація студентів до умов майбутньої професійної діяльності;
- мотивування і стимулювання майбутніх фахівців педагогічної сфери до роботи в школі;
- моделювання професійних умінь майбутнього фахівця;
- задоволення фахових освітніх інтересів та потреб;
- вміння виявити свої професійно важливі якості;
- забезпечення здатності до навчання впродовж життя;
- формування професійної мобільності, компетентності та конкурентоспроможності майбутніх фахівців на ринку праці.

Тренінгові заняття необхідно активно впроваджувати в процес підготовки майбутнього вчителя початкової школи з метою цілеспрямованого та ефективного формування його професійної компетентності.

Анкета

Ваше ім'я (за бажанням) _____

Дайте відповідь на запропоновані нижче питання.

- Що ви розумієте під професійною компетентністю?

- Які складові професійної компетентності?

- Якого педагога ви можете назвати професійно компетентним?

- Які ціннісні орієнтації потрібні успішно працюючому вчителю?

- Які професійні якості потрібно формувати в студентів педагогічних закладів?

- Які компетентності ви хотіли б розвивати в собі як майбутній педагог?

- Назвіть найбільш пріоритетні цінності вчительської професії (на вашу думку).

Дякуємо за співпрацю!

«Що було найголовніше в моєму житті?
Без вагань відповідаю: любов до дітей».
В.О.Сухомлинський

Тренінгове заняття №1 на тему:
ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ОБРАЗУ СУЧАСНОГО
ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мета: формувати в учасників тренінгу позитивний образ педагога, створити модель ідеального педагога, спонукати до бажання бути взірцевим вчителем.

Завдання:

- сформувати в учасників позитивне відношення до педагогічної діяльності;
- сформувати професійно важливі якості особистості;
- визначити мотивацію вибору професії;
- побудувати модель ідеального педагога;
- ознайомити учасників з постулатами педагогічної етики.

Обладнання: листки паперу, ватмани, маркери, сувенірне серце, м'яч.

Роздатковий матеріал: бланки «таблиця очікувань», постулати педагогічної етики (додаток А.1).

I. Вступна частина

1. Вступне слово тренера

Час: 3-5 хв.

Вітальне слово. Повідомлення теми тренінгу та сьогоднішнього тренінгового заняття, мети, структури заняття.

Тренер зазначає, що всі учасники по тій чи іншій причині обрали професію педагога. Іван Драч в «Думі про вчителя» зазначав:

- «Нема жажливішої роботи, ніж учительська,
Нема виснажливішої роботи, від учительської,
де нерви паляться, мов хмиз сухий,
де серце рветься...
Але нема щасливішої долі,
коли людина з твоїх рук, учителю,
іде у світ – на краплю світ людніє».

- А тому нехай заслужено пишаються своїми великими відкриттями вчені, нехай гордяться своїми патентами винахідники, нехай не без підстав вважають свою місію особливо вагомою медики, святі отці, державні діячі, але коли до класу заходить педагог і розпочинається священнодійство, ім'я якому урок, я глибоко впевнена, що кермо планети і доля людства, його майбутнє – саме в твоїх руках, учителю!

- Та щоб заслужити на такий високий ранг, сучасний вчитель повинен відповідати певним вимогам. А яким саме, це ми сьогодні і з'ясуємо.

2. Знайомство. Вправа «Моя рука розкаже про мене»

Мета: познайомити учасників групи між собою.

Вид: комунікативна вправа (самопрезентація).

Час: 10 хв.

Обладнання: листки паперу А4, маркери.

Інструкція: Тренер роздає кожному учаснику листок паперу і пропонує обвести на ньому свою праву руку.

- Кожен палець вашої руки несе певну інформацію. На великому пальці напишіть як вас звати, але не так як вас називають близькі люди, а так, як вас будуть називати ваші майбутні учні. На вказівному пальці – причина, через яку ви обрали професію вчителя; на середньому вкажіть 3 риси характеру, які вам у вас подобаються; на безіменному – 3 риси характеру, які вам у вас не подобаються. Мізинець – ваше хобі.

На виконання завдання дається 5 хвилин. За хвилину тренер попереджає, що час закінчується.

Тренер розпочинає першим і запускає групу за годинниковою стрілкою.

Наприклад: *Мене звати Оксана Миколаївна. Бути вчителем я мріяла ще з дитинства. Особливо я вдячна своїй першій вчительці, яка прищепила мені любов до вчительської професії. Педагог – це не професія, це – покликання душі! Риси, які я в собі ціную – це доброта, комунікабельність, свобода. Найбільше мені не подобається моя невпевненість, страх перед чимось новим, лінь.*

- Чи дізналися ви щось нового один про одного?

Тренер, після презентації всіх учасників, озвучує образ кожного, користуючись почутою інформацією.

3. Вправа «Правила роботи»

Мета: прийняти правила роботи тренінгової групи.

Час: 5 хв.

Обладнання: ватман, маркери.

Інструкція: Тренер зазначає, що для ефективної роботи групи необхідно прийняти певні правила, яких повинні дотримуватись всі учасники даної групи. За невиконання правил необхідно придумати певне покарання (звісно, в рамках розумного).

Кожен учасник пропонує певне правило, і якщо група приймає, то ведучий записує його на ватмані. Це означає, що правило прийняте. Тренер також може пропонувати певні правила. Правила мають бути присутні на кожному тренінговому занятті.

Наприклад:

Правила роботи в групі:

1. *Активність.*
2. *Відвертість.*
3. *Толерантність.*
4. *Дисципліна.*
5. *Правило «піднятої руки».*
6. *Слухати і чути.*
7. *Правило «Стоп».*

- Якщо в ході тренінгу виникне потреба доповнити правила, то це можна буде зробити, проговоривши пропозицію в групі.

4. Вправа «Мої очікування»

Мета: дати можливість учасникам визначити свої очікування та хвилювання з приводу тренінгу.

Час: 3-5 хв.

Обладнання: бланки «таблиця очікувань».

Інструкція: Тренер роздає кожному учаснику бланк «Таблиця очікувань» і пропонує записати по 3 твердження в кожен стовпчик.

Кожен учасник по бажанню озвучує свої очікування та хвилювання. Бланки зі зворотної сторони підписуються і здаються тренеру. На останньому тренінговому занятті вони знову будуть роздані учасникам, щоб ті змогли оцінити, в якій мірі тренінг задовольнив їхні очікування. Це допоможе учасникам дати підсумкову оцінку тренінгу.

5. Вправа «Будь ласка»

Мета: зняти напруженість, розвивати уважність.

Вид: рухлива.

Час: 4 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер пропонує учасникам стати в коло і повторювати за ним рухи. Але виконувати тільки ті, яким передує фраза: «Будь ласка». Наприклад: «Будь ласка, підніміть руки» - рух виконується. А

якщо говориться просто: «Підніміть руки», то руки не треба піднімати. Вправа проводиться у швидкому темпі. Під час вправи пропонується реагувати тільки на команди, а не на рухи ведучого, який спеціально може виконувати не ті рухи, про які йдеться в команді.

Шерінг:

- Як Ви себе відчуваєте? (Учасники проговорюють свої почуття та емоції).

II. Основана частина

1. Вправа «12 ТАК»

Мета: сформувати в учасників позитивне відношення до педагогічної діяльності, визначити мотивацію вибору професії.

Вид: аналітична вправа.

Час: 10 хв.

Обладнання: ватман, маркери.

Інструкція: Тренер запитує учасників, чому Вони обрали професію вчителя, чим вона їх приваблює. Учасники називають аргументи на адресу вчительської професії і записують їх на ватмані. Останні 4 твердження аналізуються, оскільки перші само собою є зрозумілі і не потребують обговорення.

Шерінг:

- Чи важко було придумати аргументи, які надають переваги професії педагога?

- Чи задоволені Ви своїм вибором?

2. Вправа: «Вчитель: який він?»

Мета: взаємозв'язок внутрішнього стану і зовнішніх проявів.

Вид: рухлива.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: м'яч.

Інструкція: Кидаючи одному з учасників м'яч, називаємо його ім'я. Той, хто отримує м'яч, виходить у коло і жестами, позою, мімікою має продемонструвати будь-яку якість сучасного вчителя. Всі інші повторюють за ним рухи, намагаються відчутти цей стан. Потім група вгадує, яка якість була продемонстрована.

Учасник кидає м'яч іншому і той, в свою чергу, демонструє іншу якість педагога.

Шерінг:

- Як Ви себе відчуваєте?

- Чи легко було продемонструвати певну якість?

- Чи відчували той стан, який був продемонстрований ведучим учасником?

3. Вправа «Самопрезентація»

Мета: підвищити самооцінку, вміти висловлювати власну думку.

Вид: комунікативна.

Час: 15 хв.

Обладнання: листки паперу, ручки, фломастери.

Інструкція: тренер роздає кожному учаснику листки паперу А4 і пропонує двома перпендикулярними лініями поділити їх на 4 частини. В I частині учасникам необхідно зобразити себе, абстрагуючи свій образ чи то з твариною, чи то з рослиною, певним явищем тощо. II частина – зобразити символічно свої досягнення; III – свою групу; IV – мрії. Тренер нагадує, що на роботу дається 10 хвилин, після чого кожному необхідно буде представити свій образ, досягнення, мрії і пояснити, чому саме так вони зобразили.

Наприклад:

Я почуваю себе квіткою під сонцем: життєрадісна, весела. Сонце дарує мені енергію, допомагає рухатися вперед. Земна травичка – це батьки, друзі, які мене підтримують, завжди готові прийти на допомогу.

Мої досягнення – це, насамперед, моя робота зі студентами у ВНЗ, моя сім'я. Східці символізують рух вперед від народження до подальших вершин.

Колектив – ваза з квітами, що символізує єдине ціле, але кожна особистість – це індивідуальність.

Шерінг:

- Чи легко було відійти від реального образу до абстракції?

- Що нового Ви дізналися один про одного?

4. Вправа «Гаряче серце»

Мета: побудувати модель ідеального педагога, ознайомитися з постулатами педагогічної етики.

Вид: «мозкова атака».

Час: 15-20 хв.

Обладнання: сувенірне серце, ватман, маркери, постулати педагогічної етики.

Інструкція:

- Яким, на Вашу думку, має бути сучасний педагог?

Учасники по-черзі роблять короткі виступи, тримаючи в руках «гаряче серце». Вони можуть мовчати, тримаючи в руках «серце» і ніхто не має права перервати це мовчання.

Прийом мозкової атаки дозволяє отримати від групи велику кількість тверджень, щодо даної проблеми, не вдаючись до тривалого обговорення чи опитування.

- А тепер, на основі почутого, давайте побудуємо модель ідеального педагога. Насамперед, зазначимо, що ті характеристики, які Ви називали, стосуються педагога не тільки як фахівця своєї сфери, але й працівника загалом, людини. Тому наша модель буде тривимірною:

Ідеальний педагог

Група ділиться на три підгрупи і кожна з них буде групувати модель. Після цього кожна група представляє модель всім.

- Дайте характеристику кожній моделі? Що в них спільного? Яку модель варто доповнити? Що ви запропонували в дану модель від себе?

- Молодці! Отже, у процесі підготовки сучасного вчителя дуже важливо, щоб майбутній педагог глибоко усвідомив свій професійний ідеал як своєрідну модель, на яку орієнтуватиметься в процесі навчання та самоосвіти, виховання та самовиховання. І якби кожен педагог у своїй діяльності орієнтувався на дану модель, то, мабуть, авторитет вчительської професії піднявся б на значно вищу щабліну, вчитель отримував би задоволення від своєї діяльності, і як результат, від цього щасливими були б діти. А як приклад, я зачитаю Вам твір однієї учениці:

Учитель в житті дитини

Щасливий той, кому Бог подарував Учителя. Так, саме Учителя – з великої літери. Я знаю, що кожен із нас за шкільний вік зустрів чимало вчителів. Одні з повагою запам'ятовуються, від других пам'ять відвертається, треті пройшли немов стороною...

Та ось одного разу увійде до класу Учитель – і в цю мить життя твоє назавжди зміниться, ти побачиши себе іншими очима, будеш намагатися стати кращим, розумнішим і добрішим.

...На жаль, я не пам'ятаю того дня, коли вперше увійшла після дзвоника до класу наша нова вчителька української мови та літератури. Ми її не чекали і тому незадоволено здивувались, бо звикли до попередньої «ліберальної» викладачки.

Та от вона звернулася до нас тихим, але сильним голосом. І скільки в ньому було гідності, ввічливості, поваги до нас, семикласників, що ми враз замовкли, заворожено слухаючи її бездоганну мову! А вона лилась і лилась прекрасною поезією народної творчості, розкриваючи перед нами славетну історію наших дідів-прадідів, нашої України.

І так – кожен урок: як відкриття, як одкровення, як безцінний подарунок. Не дивно, що «трійок» (про «двійки» я вже й не кажу) у нас майже не було. Всі намагалися відповідати якнайкраще, щоб стати найкращим для Учительки. На перервах до неї неможливо пробитися: всі хотіли бути поруч, всім потрібна була її увага, її слово, її усмішка.

Дивно, але саме тоді я зрозуміла, чим відрізняється справжній Учитель від того, що просто працює учителем. Одного разу я запізнювалась на урок і в коридорі побачила, як Учительку затримував біля класу її колега, що, мабуть, не хотів закінчувати з нею розмову. Вона ввічливо його зупинила: «Пробачте, але я запізнююся до дітей!» Вона сказала «до дітей», а не «на урок». І в цьому – секрет її неперевершеності як Учителя і як людини.

Минув час. Мінялися учителі, навчальні предмети, змінювалися і ми. Але пам'ять назавжди закарбувала в серці образ моєї Учительки, якій я вдячна майже всім тим кращим, що є в моїй душі. Вона навчила мене, перш за все, щиро любити людей, розуміти їх і поважати. Вона розкрила мені велич моєї рідної мови, горду і нескорену її долю, прищепила палку любові до української літератури. І вже через це вона підвела всіх нас, своїх учнів, до головного – до істинного розуміння поняття «Батьківщина» і любові до неї. На все життя запам'ятала я слова: «Любити рідну землю, свою країну – це щастя, що випадає, на жаль, не кожному». Але нас вона зробила щасливими, відкривши красу рідного краю, чудових українських пісень, посявши в душах повагу до віковичної слави українців. За все це мені хочеться уклонитися моїй Учительці, зігріти її серце своєю любов'ю і запевнити: «Я пам'ятаю Вашу науку. Вона – в моєму серці, вона – у кожній моїй клітинці. Ми дякуємо Вам за неї: і я, і ті нащадки, яким я передам Ваше сердечне

добро, що лишили Ви в душах своїх учнів. Адже Вчитель – це найвища оцінка для дитини!»

- Чому вчителька залишилася в пам'яті учнів?

- На основі побудованої нами моделі можна створити головні канони вчительської роботи, у яких виражається, насамперед, ціннісний спектр ставлення до учнів. Тому постулати педагогічної етики можна сформулювати наступним чином (учасники по черзі зачитують ці канони) (Додаток А.1).

III. Заключна частина

1. Вправа «Побажання в кошик»

Мета: створення відчуття завершеності процесу; виховання доброзичливості.

Час: 2-3 хв.

Обладнання: кошик, чисті листки, ручки.

Інструкція: Учасники пишуть один одному побажання по відношенню до того, як має змінитися їх життя під дією тренінгу, їх відношення до професії вчителя початкових класів.

2. Шерінг

Мета: дізнатися про здобуті учасниками знання, емоції, почуття.

Час: 5хв.

Обладнання: ватман, маркери.

Інструкція:

- Як ви себе почуваете? Чи досягнули ви мети, яку ставили перед собою на початку заняття?

- Що залишилося нереалізованим? На що варто звернути увагу наступного разу? Що нового запам'ятали?

- Що Ви для себе взяли з даного заняття?

Учасники по черзі висловлюють свої думки і фіксують їх на ватмані. Тренер робить загальний висновок.

Тренінгове заняття №2 на тему:
ПРОФЕСІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Мета: ознайомити студентів з особливостями професійної спрямованості вчителя, сприяти самопізнанню власних особливостей професійної спрямованості.

Завдання:

- ознайомити майбутніх педагогів з особливостями професійної спрямованості вчителя;
- визначити схильність до педагогічної професії;
- сприяти самопізнанню власних особливостей професійної спрямованості.

Обладнання: листки паперу, ручки, ватмани, маркери, конверт з листом.

Роздатковий матеріал: вирізки з висловами про вчителя.

I. Вступна частина

1. Вступне слово тренера

2. Вправа «Я люблю»

Мета: зближення учасників, створення атмосфери доброзичливості і довіри, налаштувати їх на позитив.

Час: 10 хв.

Обладнання: листки чистого паперу, ручки.

Інструкція: учасникам пропонується написати 3 твердження, які розпочинаються словами «Я люблю...». Прикріпити свій листок до грудей. Після чого всі учасники читають твердження один одного і шукають собі пару за інтересами.

Шерінг:

- Які почуття у Вас виникали, коли Ви складали твердження?
- Що ви відчуваєте зараз?
- Чи важко було знайти пару за інтересами?

3. Вправа «Знаки зодіаку»

Мета: зближення учасників, формування вміння передавати інформацію невербальними засобами спілкування.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: -

Інструкція: учасникам пропонується вишикуватися в лінію, відповідно до дати народження кожного (наприклад, щоб ліворуч стояли народжені у січні, далі – лютому тощо), але повідомляти іншим свій місяць/день народження дозволяється лише мовчки, використовуючи рухи, міміку. Коли учасники вишикувалися, тренер просить їх назвати вголос день свого народження.

Шерінг:

- Чи важко було повідомити день свого народження без слів?
- Чи розуміли Ви те, що хотів сказати інший учасник?

II. Основна частина

1. Інформаційне повідомлення «Особливості професійної спрямованості особистості педагога»

Час: 5 хв.

- Американський психолог Абрахам Маслоу вважає: для того, щоб людина повноцінно прожила своє життя, вона повинна задовольняти 5 потреб – нижчі і вищі:

- самоактуалізація здібностей, талантів;
- повага; визнання й оцінка;
- любов і прив'язаність;
- безпека;
- фізіологічні потреби.

Якщо звузити цей погляд до життя в професії, то щаслива людина та, якій професія дає задоволення цих потреб.

Самореалізація є, звичайно, явищем глибоко індивідуальним. Самореалізація в професії вчителя – теж. Але можливе виділення 4-х основних типів самореалізації педагогів, залежно від складу особистості.

Умовно назвемо їх: *Організатор, Предметник, Комунікатор, Інтелігент.*

Для *організатора* важливо реалізувати свою потребу в лідерстві, домінуванні, розкрити свої якості вольової, сильної, вимогливої, енергійної людини. Йому легко вдається організувати позакласні заходи, він уміє пробудити в учнів дух колективної зацікавленості, ділового співробітництва, відповідальності.

Вчитель-предметник реалізує свій інтелект, глибоке знання свого предмета. Пін поважає інтелект і виховує його в учнів засобами свого предмета. Це професійно компетентна і творча людина, віддана своєму фахові. Для нього виховувати – це навчати, зацікавлювати предметом.

Вчитель-комунікатор реалізує в професії потребу в спілкуванні. Йому цікаві люди, він завжди в курсі проблем їхнього особистого життя. Він доброзичливий, вміє співчувати, привабливий, високоморальний. Його вплив на дітей, насамперед емоційний, через пошук шляхів сумісності з учнем, через особистий контакт. Йому легко зрозуміти особистість учня в цілому, він товаришує з ним.

Вчитель-інтелігент реалізує в професії свою потребу в духовності, високоморальності та вихованні цих якостей у дітей. Це людина з високою загальною культурою, високим рівнем інтелекту, високими моральними якостями, постійними духовними пошуками. Його вплив глибоко просвітницький. Він виховує собою, власним прикладом.

- Звичайно, не можна говорити, що якийсь тип кращий чи гірший. Кожен має свої переваги й недоліки, кожен необхідний. Кожен учитель через особливості своєї професії виступає і як предметник, і як комунікатор, і як організатор, і як інтелігент. Ми говоримо про особистісні особливості, які дають можливість із меншими затратами сили й часу здійснювати якусь із цих функцій.

2. Вправа «Про мене сказали б...»

Мета: відпрацювати в майбутніх вчителів уміння рефлексувати й оцінювати особливості власної професійної спрямованості з позиції сторонньої людини.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Майбутнім педагогам пропонується оцінити особливості власної професійної спрямованості в процентному відношенні за своїми спостереженнями і презентувати їх по черзі, продовживши фразу: «Про мене сказали б, що я на (х % організатор, х % предметник, х % комунікатор, х % інтелігент)».

Шерінг:

- Чи важко було оцінити свою спрямованість?

3. Розминка «Ящик, сірник, хрящик»

Мета: зняти емоційне навантаження, створити хороший настрій.

Час: 2-3 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Група ділиться на «перший» - «третій». Перші проговорюють слово «ящик», другі – «сірник», треті – «хрящик». За командою тренера всі хором кричать своє слово. Звукова какофонія, яка виникає, подібна на голосне «апчхи»!

4. Тест на схильність до педагогічної професії

Мета: визначити особистісну схильність студента до педагогічної професії.

Час: 5 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер зачитує запропонований перелік якостей.

- «Приміряйте» їх на себе і оцініть ступінь їх виразності, виходячи з такої системи оцінок: 5 – так; 4 – переважно так; 3 – важко сказати; 2 – швидше за все ні; 1 – ні.

1. Чи вважають інші, що ви людина образлива, вразлива у спілкуванні (у відповідь на критику, зауваження)?

2. Чи довго у вас в душі зберігається осадок від різних переживань, що виникають під час спілкування (досада, радість, смуток)?

3. Чи часто у вас буває піднесення і спад настрою?

4. Чи тяжко і довго ви переживаєте критику на свою адресу?

5. Чи сильно вас стомлює галаслива весела компанія?

6. Ви відчуваєте труднощі, соромитеся, коли доводиться знайомитися з людьми?

7. Вам легше і приємніше дізнаватися про щось із книжки, ніж питати в інших?

8. Чи часто ви відчуваєте бажання відпочити, побути наодинці?

9. Чи довго ви добираєте потрібні слова, коли доводиться розмовляти?

10. Чи віддаєте ви перевагу вузькому колу постійних знайомих перед широким колом нових?

Залежно від набраної кількості балів можна зробити висновок:

40 — 50 балів — вам не дуже підійдуть професії з частими і напруженими між особовими контактами;

30 — 40 балів — ви будете відчувати певний постійний дискомфорт, який доведеться переборювати зусиллям волі;

20 — 30 балів — робота завдаватиме певних незручностей, але в цілому задовольнятиме вас;

10 — 20 балів — вам підходить робота, пов'язана із спілкуванням.

Рефлексія.

- Високі показники (40-50 балів) не означають, що ця сфера діяльності закрита перед вами. Йдеться про те, що «психологічна ціна» вашої діяльності буде дуже велика (підвищені навантаження, перевтома, внутрішній дискомфорт, напруженість у взаємодії). Можна бути прекрасним учителем і тоді, коли результати тестування, здавалося б, цьому суперечать. У такому разі вчитель знайде способи подолання

тих індивідуальних особливостей, які не збігаються з характером педагогічної діяльності, і вони ніяк не позначаються на його стосунках з іншими. Тому завдання кожного з вас – під час навчання у ВНЗ розробити власні прийоми компенсації індивідуальних особливостей, що спричинюють ускладнення зовнішнього і внутрішнього плану в педагогічній діяльності (знизити рівень залежності від думок інших людей, виробити власну систему педагогічних поглядів, педагогічну позицію, розширити обсяг комунікативних вмінь і здібностей до рольової поведінки тощо).

5. Вправа «Ліліпути та велетні»

Мета: розвиток здатності до переключення уваги, швидкості мислення, дисципліна.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер вибирає дві категорії понять: позитивні і негативні якості педагога і повідомляє учасникам: «Коли я буду називати якості, які возвеличують вчителя, ви повинні стати велетнями (встати з місця), а коли негативні якості – ліліпутами (присісти).

Наприклад: *добро, любов, злість, повага, тривожність, жорстокість, приниження, справедливість, вимогливість, грубість, ввічливість, шляхетність, роздратованість, альтруїзм, пихатість, творчість, совість тощо.*

Шерінг:

- Який образ Вам сподобався більше: велетня чи ліліпута? Чому?

6. Відкритий лист від учнів початкової школи до майбутніх вчителів

Мета: донести до майбутніх вчителів ті норми, які є необхідними для успішної педагогічної діяльності.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: конверт з листом.

Дорогі вчителі!

Ми звертаємося до Вас з надією бути почутими. Щоб Вам було легше з нами жити, а ми Вас любимо, намагайтеся дотримуватися у своїй роботі таких правил:

- 1. Цінують дітей і ніколи їм не зраджують.*
- 2. Любять нас такими, якими ми є! Намагайтеся спілкуватися з нами так, щоб нам було комфортно, поблажливо ставтеся до наших витівок і неслухняності.*
- 3. Будьте доброзичливими і справедливими.*

4. *Цікавтеся нами і нашими проблемами!*
5. *Не нашкодьте!*
6. *Зберігайте чесність, порядність і шляхетність.*
7. *Проявляйте творчість у роботі з нами.*
8. *Вірте в НАС!*

З повагою Ваші учні!

Шерінг:

- А чи хотіли б Ви достукатися до сердець Ваших учнів?
- Як Ви гадаєте, чи будуть любити Вас учні?
- Яким вчителем Ви хочете бути?

7. Вправа «Я – вчитель ХХІ століття»

Мета: формування професійно важливих якостей, необхідних для майбутньої професійної діяльності; усвідомлення своїх інтересів, здібностей, можливостей; програмування власного образу успішного педагога.

Вид: ауторелакс.

Час: 10-15 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер пропонує учасникам закрити очі, розслабитися, заспокоїтися і увяляти почуте.

Сьогодні перший Ваш робочий день у школі. Ви вийшли на вулицю, ранковий сонячний промінчик лагідно лоскоче Вас по щоці. Ви подивилися на ніжно голубе небо, посміхнулися прохожим і спокійно, впевнено крокуєте до школи. На душі у Вас радість від того, що Ви зустрінетеся зі своїми учнями, легка тривожність. Ви заходите до класу. Перед Вами з'являються десятки пар дитячих очей. Ви дивитесь на стіни. Запам'ятайте якого вони кольору. Якого кольору підлога? Чи є у класі квіти? Які вони? У чому Ви одягнені, взуті? Чи комфортно Ви себе відчуваєте? Скільки учнів у Вашому класі? Якого вони віку? Чим вони особливі? Ви починаєте урок. Дітлахи уважно вдивляються у Ваше обличчя, намагаються почути і запам'ятати кожне ваше слово. Ви ведете з ними розмову, корегуєте відповіді учнів. Чи важко Вам це вдається? Урок наближається до завершення. Лунає дзвінок. Діти зриваються з-за парт і біжать на перерву. А Ви ловите Ваші враження від першого уроку. Аналізуєте, що найбільше сподобалося, з чим виникли труднощі? Що Ви змінили б наступного разу? Який у Вас настрій? Чи хочеться йти на наступний урок?

Ви збираєтеся з думками, заспокоюєтеся і повертаєтеся в нашу тренінгові групу.

Шерінг:

Учасники діляться враженнями від першого уроку.

III. Заключна частина

1. Вправа «Слово про вчителя»

Мета: ознайомити учасників з висловами видатних людей про вчителя

Час: 5-7 хв.

Обладнання: вирізки з висловами про вчителя.

Інструкція:

Тренер роздає учасникам вислови про вчителя видатних людей. Учасники по черзі зачитують вислови і аналізують.

1. Змушений приховувати і обминати труднощі, вихователь легко може деморалізуватись, стати лицемірним, розчаруватись і розледачити...Виникають скарги на невдачну працю: якщо Бог хоче когось покарати, то робить його вихователем.

Януш Корчак

2. Талант виховання, талант терплячої любові, повної відданості, відданості хронічної, рідше зустрічається ніж усі інші. Його не може замінити ні одна пристрасна любов матері, ні одна сильна доказами діалектика.

О.Герцен

3. Якщо вчитель має тільки любов до справи, він буде добрим учителем. Якщо вчитель відчуває тільки любов до учня, як батько, мати, він буде кращим за того вчителя, який прочитав усі книжки, але не відчуває любові ні до справи, ні до учня. Якщо учитель поєднує в собі любов до справи і до учнів, він – досконалий учитель.

Л. Толстой

4. Тільки рішуча людина, енергійна, з твердим характером, така, що знає, чого вона хоче, чому вона хоче і які засоби ведуть до виконання її волі, - тільки така людина може виховати рішучих, енергійних, сильних характером людей.

А.Дістервег

5. Ви для дитини, а не вона для вас; ви повинні пристосовуватись до її природи, до її духовного стану.

М.Добролюбов

6. Першою і найбільш потрібною учителеві якістю хай буде добронравність. Бо він є дзеркалом, дивлячись в яке, юнаки бачать весь розквіт добродеті... Отже, хай буде учитель дзеркалом добрих звичаїв,

і чого вчить або вчити збирається, те саме, як на зразкові хай показує на самому собі.

О.Духнович

7. Якщо ви хочете бути улюбленим вчителем, дбайте про те, щоб вихованцеві було що в вас відкривати. Якщо ж ви кілька років однаковий, якщо минулий день нічого не додав до вашого багатства, ви можете стати обридлим і навіть ненависним... Серця й уми юнацтва можна завоювати в наші дні тим сплавом моральної краси та інтелектуального багатства, який відкриває перед юнацтвом все нові і нові якості людини.

В.О.Сухомлинський

8. Я кажу вам: без прагнення до наукової роботи вчитель елементарної школи неминуче підпадає під владу трьох педагогічних демонів: механічності, рутинності, банальності. Він дерев'яніє, кам'яніє, опускається.

А.Дістервег

2. Домашнє завдання

Підготувати виступ на тему «Я і моя професія» і представити його аудиторії таким чином, щоб досягнути наступних цілей: а) доступно та успішно викласти матеріал; б) спонукати слухачів до уважного сприймання виступу; в) продемонструвати позитивне ставлення до слухачів; г) налагодити двосторонній зв'язок зі слухачами.

3. Шерінг

Мета: дізнатися про здобуті учасниками знання, емоції, почуття.

Час: 10хв.

Обладнання:-

Інструкція:

Учасники по черзі діляться враженнями про заняття: що запам'яталося, що хотілося б змінити, які емоції, який настрій після тренінгу? Ваші побажання.

«Вміння спілкуватися з людьми – це товар,
і я заплачу за таке вміння більше,
ніж за будь-що інше у світі».
Д.Рокфеллер

Тренінгове заняття №3 на тему:
КОМУНІКАТИВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мета: формування уявлень про роль комунікативності вчителя в професійній діяльності; розвиток вміння спілкуватися, конструктивно виражати свої думки і почуття; виховання комунікативної культури майбутнього вчителя початкових класів.

Завдання:

- сформувавати в учасників уявлення про роль комунікативності вчителя в професійній діяльності, головні компоненти комунікативності;
- розвивати вміння спілкуватися, конструктивно виражати свої думки і почуття;
- діагностувати у студентів рівень сформованості комунікативності як професійно значущої здібності педагога.

Обладнання: листки паперу, ручки, ватман, маркери, приз, квітка.

Роздатковий матеріал: ілюстративні картки, міні-лекція «Комунікативність вчителя».

Базові поняття: комунікативність, компоненти комунікативності.

I. Вступна частина

1. Вступне слово тренера

2. Вправа «Моє самопочуття»

Мета: аналіз попереднього заняття; проговорювання проблем, які виникли; усвідомлення позитивних моментів.

Вид: комунікативна вправа.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер пропонує учасникам проговорити свої враження від попереднього тренінгу, які проблеми виникли, що запам'яталось найбільше? З яким настроєм прийшли на тренінг сьогодні? Чого очікуєте від тренінгу?

Учасники 2-3 хвилини продумують виступ і за бажанням проговорюють його.

Тренер підводить підсумки.

3. Вправа «Я – особистість», «Я – професіонал», «Я – ідеал»

Мета: дати можливість учасникам усвідомити себе як особистість, професіонал та ідеал.

Вид: комунікативна вправа.

Час: 7-10 хв.

Обладнання: ілюстративні картки.

Інструкція: Тренер пропонує учасникам вибрати по одній із запропонованих карток, які найповніше відображають їх у кожному з аспектів: як особистість, професіонал та ідеал. Після цього учасники підписують яка картка якому образу відповідає і декількома словами або висловами відомих людей, прислів'ями розкривають зміст того чи іншого стану.

Презентація на групу.

- Які думки викликала у Вас ця вправа?
- Чи відповідаєте Ви Вашому ідеалу сьогодні?

4. Вправа «Атоми»

Мета: згуртувати учасників групи; зняти емоційну напруженість.

Вид: рухлива вправа.

Час: 3-5 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Всі учасники уявляють, що вони атоми, обхоплюють себе руками за плечі. «Атоми» постійно рухаються і час від часу об'єднуються в «молекули» за командою тренера. Число «атомів» у «молекулі» визначає тренер. Якщо тренер говорить: «три», — «атомів» об'єднуються в «молекули» по три, якщо говорить «чотири» — то по чотири. Учасники, об'єднані в «молекулу», утворюють коло, беручись за руки. Тренер називає таку кількість «атомів у молекулі», що дозволяє кожному учаснику ввійти до складу «молекули». Наприкінці гри тренер називає число, що відповідає загальній кількості учасників.

- Як ви себе тепер почуваете?

II. Основна частина

1. Вправа «Спілкування»

Мета: активізація групової взаємодії щодо знань про спілкування, проблеми у спілкуванні.

Вид: мозковий штурм.

Час: 7-10 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Учасники по черзі дають відповіді на запитання:

- Що таке спілкування? - Для чого необхідне спілкування?
- Які труднощі виникають в процесі спілкування?
- Які якості необхідно розвивати з метою ефективного спілкування?

Шерінг:

- Чи може людина подолати труднощі у спілкуванні?
- Які шляхи подолання труднощів у спілкуванні?

2. Тест (Додаток Б.1)

Мета: діагностувати у студентів рівень сформованості комунікативності як професійно значущої здібності педагога.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: листки паперу, ручки.

3. Опрацювання теоретичного матеріалу на тему: «Комунікативність вчителя» (Додаток Б.2)

Мета: сформувати в учасників уявлення про роль комунікативності вчителя в професійній діяльності, головні компоненти комунікативності, стилі спілкування.

Час: 15-20 хв.

Обладнання: міні-лекція.

Інструкція: Тренер пропонує групі поділитися на 4 підгрупи для опрацювання теоретичного матеріалу. Опрацювавши матеріал кожна підгрупа має схематично зобразити і представити його в аудиторії.

- Яка підгрупа найкраще презентувала роботу?

4. Вправа «Анаграма»

Мета: активізувати учасників до роботи, розвивати уважність.

Вид: аналітична вправа.

Час: 7-10 хв.

Обладнання: ватман, маркери, приз.

Інструкція: Тренер пропонує учасникам з поданих анаграм скласти реальні слова в які включено всі букви без винятку і без повторів. Для початку одне із слів розбирають всією групою, наприклад, анаграма «место каки» означає косметика.

Тренер заохочує учасників активізувати роботу, адже переможець, який розгадає найбільшу кількість слів, отримає подарунок.

Гімн фотона – *магнітофон*; Канал жаб – *баклажан*; Икота краба – *акробатика*; Ори кастрат – *аристократ*; Его пагд – *педагог*; В кулі спання – *спілкування*.

- Молодці! Приз отримує ...

5. Вправа «Я і моя професія»

Мета: розвивати вміння успішного викладу матеріалу, спонукати слухачів до уважного сприймання виступу, налагодити двосторонній зв'язок зі слухачами, дотримуватись комунікативної культури.

Вид: самопрезентація.

Час: 10 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер пропонує учасникам представити аудиторії виступ, який вони готували вдома на тему: «Я і моя професія».

- Який виступ сподобався найбільше?

- Проаналізуємо, чому?

6. Вправа «Самоаналіз»

Мета: сприяти самоаналізу проблеми спілкування кожного учасника, спонукати до вирішення власної проблеми, яка призводить до труднощів спілкування.

Вид: аналітична вправа.

Час: 10 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер пропонує учасникам глибоко проаналізувати власну проблему труднощів у спілкуванні, намагатися знайти шляхи її вирішення.

- Подумайте і дайте відповіді на такі запитання: - Яка риса мого характеру заважає мені вступити в контакт? - Що я можу зробити, щоб ця риса характеру зникла під час спілкування?

Шерінг:

- Чи відразу вдалося віднайти в собі рису характеру, яка призводить до труднощів спілкування?

- Чи вдалося знайти шлях подолання власних проблем?

- Чи змогли б Ви виявити причину власної проблеми і, знайшовши правильний шлях її подолання, ефективно спілкуватися в колективі?

7. Вправа «Твір-мініатюра»

Мета: розвивати здатність спонтанного, легкого і сміливого продовження неймовірно фантастичних образів на ґрунті буденних подій.

Вид: комунікативна вправа.

Час: 10-15 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Зачитується речення або дві-три фрази, які пропонуються як початок твору. Наприклад, «Повертаючись з інституту, я вирішив(ла) змінити звичайний маршрут і завітати до міського парку. Щойно я зайшов(ла) до парку, як раптом...». Учасникам пропонується закінчити розповідь, придумавши 6-8 речень. Після чого учасники за бажанням зачитують свої твори.

Шерінг:

- Які ваші враження?
- Які зміни ви внесли б до даної вправи?
- Що дала ця вправа?

8. Вправа «Готель»

Мета: з'ясування власних можливостей; набуття навичок спілкування; зняття тривожності у спілкуванні.

Вид: рольова вправа.

Час: 10-15 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Одному з учасників пропонується зіграти роль адміністратора в готелі, а інші учасники будуть клієнтами. Всі вони хочуть поселитися в готелі, проте місць нема. Тому мета кожного учасника при бесіді з адміністратором – спробувати вмовити, щоб саме його поселили в готелі.

Шерінг:

- Які труднощі виникали у спілкуванні?
- Хто зумів найбільше переконати адміністратора? Чому?
- Чи всі можливості Ви використовували під час бесіди?

III. Заключна частина

1. Вправа «Комплімент»

Мета: уміння дарувати і приймати компліменти.

Вид: комунікативна вправа.

Час: 3-5 хв.

Обладнання: квітка.

Інструкція: Тренер нагадує учасникам про те, скільки зла і ненависті панує у нашому світі, і як рідко, у повсякденному житті ми говоримо приємні слова людям, які нас оточують. Ми часто забуваємо про те, що лагідна посмішка, ввічливе «привіт», щире «дякую» роблять людину

щасливою. Давайте зробимо приємне один одному, кожен учасник по колу передає квітку і дарує іншому щирий комплімент.

- Що відчували?

- Що важче: говорити комплімент чи приймати його?

- Дякую всім за роботу! Говоріть побільше хороших слів один одному, не жалійте їх для інших і життя неодмінно стане кращим! Успіхів! Радості! Добра!

2. Шерінг

Мета: проговорити учасниками емоції, почуття, побажання.

Час: 3 хв.

Обладнання:-

Інструкція: Тренер пропонує учасникам проговорити свої емоції, почуття, побажання.

Тренінгове заняття №4 на тему:

СТИЛІ ТА МОДЕЛІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ. ПЕДАГОГІЧНІ СИТУАЦІЇ

Мета: ознайомлення зі стилями та моделями педагогічного спілкування, сприяння формуванню позитивної установки та навичок діалогічної моделі комунікативної взаємодії педагога з учнями; розвиток вмінь розв'язання педагогічних задач.

Завдання:

1. озброїти учасників знаннями про стилі та моделі педагогічного спілкування;
2. розвивати вміння аналізувати та визначати стилі спілкування в нестандартних педагогічних ситуаціях;
3. спонукати студентів до власних висловлювань;
4. розвивати навички розв'язання педагогічних ситуацій;

Обладнання: ватман, маркери, клубок, м'яч.

Роздатковий матеріал: ілюстративні картки, міні-лекція «Стилі педагогічного спілкування»; схеми аналізу фрагментів, картки з назвами тварин, картки із ситуаціями.

Базові поняття: стилі та моделі спілкування, педагогічна ситуація.

I. Вступна частина

1. Вступне слово тренера

2. Вправа «Клубок»

Мета: створення позитивного настрою, працездатності та згуртованості групи.

Вид: комунікативна вправа.

Час: 3-5 хв.

Обладнання: клубок ниток.

Інструкція: Учасники стають в коло. Тренер тримаючи в руках клубок ниток, вітається зі всіма і передає клубок ниток сусіду. Той, до кого потрапив клубок, вітається зі всіма іншими, проговорює свої емоції, налаштування на сьогоднішнє заняття, побажання і передає його наступному члену групи, залишаючи при цьому нитку у себе. І так по колу. Коли клубок повертається до тренера, всі виявляються «пов'язані» однією ниткою. Тренер звертається до учасників зі словами: «Злегка натягніть нитку і відчуйте, що ми – єдине ціле в цьому світі...».

3. Вправа «Знайди пару»

Мета: розвивати вміння доносити інформацію за допомогою невербальних засобів спілкування, сприяти покращенню настрою та розкріпаченню учасників.

Вид: рухова вправа.

Час: 3-5 хв.

Обладнання: картки з назвами тварин (по 2).

Інструкція: Тренер роздає учасникам картки, на яких написані назви тварин. Назва кожної з тварин повторюється двічі. Завдання учасників: мовчки, не показуючи свої картки нікому, відшукати «свою пару». Можна користуватися виразними засобами: мімікою, жестами, емоціями, не можна відтворювати характерні звуки тварини, зображення якої у вас є. Коли хтось вирішить, що він знайшов свою «пару», залишається біля неї, але стоїть мовчки. Коли всі згруппуються по парах, тренер перевіряє, що вийшло.

- Поділіться враженнями, чи легко було віднайти пару?
- Які засоби спілкування допомогли це зробити?
- Яке значення в професійній діяльності педагога відіграє міміка, жести, емоції тощо?

II. Основна частина

1. Вправа «Опис ситуації»

Мета: спонукати учасників висловлювати власну точку зору; прищепити «відразу» до педагогів, які використовують жорстокі методи покарання.

Вид: комунікативна вправа.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер зачитує уривок з повісті П.Капельгородського «Записки семінариста». Учасники мають визначити, яка атмосфера панує в класі? Який стиль керівництва використовує педагог? Що є визначальним у відносинах вчителя і учнів?

«Це був нещасливий день.

Законовчитель отець Василь Флоринський, високий, пиличний, банькатий і бородатий, мотавсь по кімнаті роздратований і нашорошений, як жук-гноювик. Налякані школярі маленької сільської школи намагалися не дихати й губили останні крихти спритності: спитайте його, як звуть, то він не скаже.

Сердиті вигуки ляскали, як батіг:

- Агафія Жара! Шостий член символу віри!... Не знаєш, ослице валаамська?... Стань до порога!... Йосип Нестеренко!... Четверту заповідь блаженства!... Не вивчив, дубино ерихонська?... Давай сюди руку!

Лінійка була дубова. Черга доходила до мене я хвилювався, як і всі: з переляку забув, як звати Богородицю... Мотря, здається?... Та ні, не Мотря!

Знаючи, що між дівчатами хтось носив ім'я точнісінько таке, як і в Богородиці, я скосив у той бік очі і почав похапцем перебирати:

- Пресвята діва Олена... Пресвята діва Явдоха!... Пресвята діва Харитина... Ні не так.

Як на те, Маруся Мірошниченко не прийшла: я даремно шукав потрібне мені ім'я. А отець Василь уже наближався до мене, насупивши своє халдейське обличчя...»

- Що є визначальним у відносинах учителя та учнів?

- Чому учні не могли дати відповіді на такі елементарні запитання?

Який стиль педагогічного спілкування відображено в даній ситуації?

- Чи імпонує Вам такий стиль спілкування?

2. Міні-лекція «Стилі педагогічного спілкування» (Додаток В.1).

Мета: озброїти учасників знаннями про стилі педагогічного спілкування .

Вид: метод кейсів.

Час: 15 хв.

Обладнання: міні-лекція

Інструкція: Кожному учаснику дається для опрацювання міні-лекція «Стилі педагогічного спілкування». Тренер наголошує, що ці знання потрібні для подальшої роботи. Учасники обговорюють інформацію, презентують.

3. Вправа «Ситуація – одна, стилі – різні»

Мета: розвивати вміння аналізувати стилі спілкування, демонструвати техніку його виконання й усвідомлювати наслідки та доцільність використання за певних умов.

Вид: комунікативно-рольова вправа.

Час: 15 хв.

Обладнання: картки із завданнями (залякування, загравання, дистанція, дружба, захоплення спільною творчою діяльністю).

Інструкція: Тренер пропонує групі поділитися на п'ять підгруп, кожна з яких дістає завдання діяти в заданій ситуації визначеним

стилем. Ситуація для всіх підгруп одна: *«Під час вашої розповіді на уроці учень відволікається і пропускає важливу інформацію. Ваші дії?»*

Кожній підгрупі дають завдання діяти за певним стилем спілкування (залякування, загравання, дистанція, дружба, захоплення спільною творчою діяльністю). Після невеликої підготовки підгрупа демонструє ситуацію і дає пояснення, на яку реакцію можна очікувати від учня, а також, в яких випадках реакція у такому стилі можлива й доцільна (варіанти рішення: робить зауваження із погрозою, пропонує потерпіти до кінця уроку, холодно повертає учня до роботи, м'яко пропонує включитися в урок, звертається з питанням щодо теми розмови, залучаючи до спільного пошуку).

- Якому стилю спілкування Ви надаватимете перевагу у своїй професійній діяльності? Аргументуйте.

Після виступів бажаних група робить загальний висновок щодо епізодичного використання всіх стилів й усвідомлення сутності домінуючого стилю в педагогічній діяльності.

4. Діагностика моделі поведінки майбутнього вчителя у спілкуванні з учнями на заняттях (Додаток В.2).

Мета: визначення моделі поведінки студента по відношенню до майбутніх учнів.

Час: 5-7 хв.

Інструкція: Тренер пояснює, що різні стилі комунікативної взаємодії породжують різні моделі поведінки педагога у спілкуванні з учнями на заняттях. Він пропонує майбутнім вчителям відповісти на тестові запитання і визначити власні моделі педагогічного спілкування.

- Переглядаючи кожне із запропонованих запитань, позначайте символом «+» відповіді «так», якщо можете з ними погодитись, і символом «-» відповіді «ні». Намагайтеся бути щирим перед собою, тоді ви отримаєте більш достовірний результат.

5. Зв'язок позиції, стилю, моделі спілкування

Мета: усвідомлення зв'язку позиції, стилю, моделі спілкування.

Вид: мозковий штурм.

Час: 10-15 хв.

Обладнання: маркери, ватмани.

Інструкція: Педагог пропонує учасникам заняття створити спільний плакат «Зв'язок позиції, стилю, моделі спілкування». Після чого відбувається презентація, обговорення.

Позиція	Стиль	Модель
«Батьківська»	Дистанція	«я-сам»
	Менторський	«монблан»
	залякування	«китайська стіна»
		«робот»
		«тетеря»
«Дорослий»	Дружня прихильність	«союз»
	Співтворчість	
«Дитина»	Загравання	«гамлет»

6. Вправа «Початок спілкування на уроці»

Мета: визначити як стиль та характер спілкування педагога на уроці впливають на його кінцевий результат.

Вид: аналітична вправа.

Час: 10-15 хв.

Обладнання: схема аналізу фрагментів.

Інструкція: Тренер зачитує фрагменти початку уроку різних вчителів. Учасники визначають стиль спілкування педагога; з'ясовують, на яку взаємодію налаштовує вчитель учнів із перших хвилин уроку.

Урок А. (4 клас, читання) Приготуйтеся до уроку. Стоп! Пережуйте, поковтайте. Так... Добрий день! Кого сьогодні немає? (Чути вигуки.) Не всі. Хтось один підніміть руку й скажіть. Віто, скажи ти (слухає). Так, двох немає. Ми побудуємо наш урок так: спочатку поговоримо про казку, а потім цілий урок читатимемо цю казку в особах. В кінці напишемо твір, а якщо не встигнемо, попрацюємо вдома.

Урок Б. (4 клас, українська мова) Добрий день! Сідайте. Діти, останнім часом ви мені не подобається. Ваша поведінка на перерві незадовільна. Клас перед уроком не провітрюється, з класу не виходите, дошку не витираєте. Чому? Більше зауважень я не робитиму. Сподіваюся, що ви виправитесь. А тепер відкрийте зошити й підручники і запишіть сьогоднішнє число.

Урок В. (4 клас, українська мова) Доброго дня! Рада бачити вас знову. Хочу привітати вас із початком другої чверті. Усі здорові? Бабусь відвідали? Хто відсутній? А чи знаєте ви, яке у нас сьогодні, 9 листопада, свято? Пише на дошці: «9 листопада — День української писемності та мови».

Урок Г. (4 клас, читання) Доброго дня, діти! Рада нашій зустрічі. Бачу вашу готовність до праці. Сподіваюся, ми гарно попрацюємо. Усі

присутні? Черговий... Сьогодні у нас дуже цікава тема: ми говоритимемо про красу. Чи замислювалися ви, що таке краса? Її оспівують, зображають на полотні, описують у художніх творах. Через неї проліто багато сліз, пережито багато горя. То що це? (Вислуховує учнів). Цікаві міркування.

Урок Д. (4 клас, математика) Добрий день! Усі готові думати? Ну що ж — розпочнімо. Коли я готувалася до цього уроку, я замислилася над запитанням, чи зможете ви самотійно схарактеризувати поняття «фігура». Ми всі неодноразово натрапляли на нього. А чи є якийсь зв'язок між тими фігурами, які виконують пілоти в небі, спортсмени у фігурному катанні, фігурами в шахах? А крім них, є ще й геометричні, що становитимуть тему нашого уроку.

Аналіз фрагментів здійснюється за схемою:

Фрагмент уроку: А,Б...	Мета вчителя: повідомлення, контроль, розвиток (п – к – р)	Врачування інтересів, ставлення учнів (+, –)	Позиція учня: об'єкт; суб'єкт (о – с)	Можливість вибору для учня (+, –)	Формування знань; знань + ставлень (з – зс)	Висновок: Формально-рольове чи особистісно-зорієнтоване спілкування (фр – оз)
------------------------	--	--	---------------------------------------	-----------------------------------	---	---

- Який початок уроку вражає найбільше?
- Як би ви розпочали урок?

7. Вправа «Чия помилка?»

Мета: навчитися аналізувати педагогічні ситуації.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер зачитує педагогічну ситуацію, яка трапилася з учителькою на уроці української мови. Учасникам необхідно визначити, які елементи педагогічної майстерності проявила вчителька.

Одного разу я дала письмову роботу, в якій треба було описати портрет відомої усім учням людини, не називаючи імені так, щоб всі її впізнали. Коли діти закінчили роботу, сусід одного з учнів запропонував:

- Нехай Васько читає.
- Нехай, - погодилася я.

Вася встав і серйозно, я б сказала з почуттям, почав читати... В непривабливому образі людини з переляканими очима, з неслухняним волоссям та червоними плямами на шиї я впізнала ... себе! Нічого не пропустив уважний погляд учня: ні вип'яченого підборіддя, ні родимки на вусі, ні троху при піднятої лівої брови... І хоч я не відриваючись

дивилася на Васю, я відчувала пошвавлення класу, упізнавала шепіт схвалення на його адресу. Хотілося крикнути: «Змовкни!», затупотіти ногами, вигнати з класу злого хлопчачка та його радісних товаришів, впасти головою на учительський стіл, сховати обличчя від цих очей, втекти...

«Якби вчителькою була не я, а інша, мудра і смілива людина...» - подумала я.

Вася завершив.

Я сказала, повільно кидаючи слова у зацікавлене напруження класу:

- Що ж, Вася, ти створив правдивий портрет людини з непривабливою зовнішністю, точно підкреслив усі риси, в яких ви без труднощів впізнали знайому вам особу. За роботу ти заслужив оцінку «п'ять». Сідай, - і я чітко вивела цю оцінку, а потім додала: - Тільки я, мабуть, необачно вчинила, запропонувавши класові таке завдання...

- Ні! – раптом спалахнув Вася. – Ви – не необачно... Це я... - і він, поспішаючи, став рвати свого зошита.

Ми усі мовчки дивилися на клаптики, що падали на підлогу.

- Чи сподобався вам уривок?

- Що вразило у поведінці вчительки?

- Що допомогло учневі зрозуміти свою помилку?

- А як би вчинили ви?

III. Заключна частина

1. Вправа «Мої емоції»

Мета: тренувати навички контролю емоційних станів.

Вид: комунікативно-рольова вправа.

Час: 10 хв.

Обладнання: м'яч.

Інструкція: Учасники стають у коло. Кожен по черзі називає одну емоцію або почуття (страх, спокій і т.д.). Коли всі назвали по одній емоції і запам'ятали їх, тренер пропонує учасникам по черзі називати ситуацію і кинути м'яча іншому учаснику, пропонуючи продовжити речення, назвати емоцію яку запам'ятав.

Шерінг:

- Чи важко було контролювати свій емоційний стан?

- Як змінився Ваш настрій, почуття?

- Що для Вас виявилось найважчим?

- Як Ви гадаєте, чи потрібно обговорювати свої емоції?

2. Вправа «Школа нового покоління»

Мета: спонукати учасників до творчості, розвивати креативне мислення.

Вид: комунікативна вправа.

Час: 10 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Учасники діляться на підгрупи. Їх завдання – придумати проект школи нового типу: її особливості, переваги, статут; зазначити, чому варто обирати дану школу.

Шерінг:

- Який проект сподобався найбільше? Чому?
- Чи віддали б Ви свою дитину в таку школу?

3. Підведення підсумків.

Мета: оцінка результативності заняття.

Час: 3-5 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер пропонує учасникам зосередитися, проаналізувати заняття; згадати, що найбільше запам'яталося; що взяли для себе; що хотіли б змінити. Педагог дякує за спільну активну працю і бажає учасникам гарного настрою, реалізації задумів і мрій!

Тренінгове заняття №5 на тему: СТИЛІ ПЕДАГОГІЧНОГО КЕРІВНИЦТВА

Мета: ознайомлення з основами управлінської діяльності педагогів, розвиток усвідомлення майбутніми вчителями своєї позиції та стилю педагогічного керівництва, формування позитивної установки на вироблення демократичного стилю як домінуючого.

Завдання:

1. ознайомити учасників з особливостями психологічних позицій та ролей вчителя, стилями педагогічного керівництва;
2. розвивати навички професійної рефлексії;
3. формувати у майбутніх учителів установку на вироблення навичок демократичного стилю спілкування з учнями;
4. формувати відповідальне ставлення майбутнього вчителя до вихованців;
5. визначити домінуючий стиль керівництва майбутнього вчителя.

Обладнання: ватман, листки паперу, маркери, ручки, липкі папірці.

Базові поняття: психологічна позиція вчителя; стилі педагогічного керівництва.

I. Вступна частина

1. Вступне слово тренера

2. Вправа «Хто поряд?»

Мета: зближення учасників групи.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: -

Інструкція: учасники заняття називають ім'я сусіда справа та слово-характеристику про нього на першу літеру імені.

Шерінг:

- Чи важко було охарактеризувати сусіда?

- Що було зробити легше, сказати про когось чи чути інформацію про себе?

3. Презентація теми заняття

Мета: Ознайомлення студентів з темою заняття.

Час: 3 хв.

Проблеми психологічних основ управлінської діяльності педагога – тема нашого заняття. Тема на перший погляд дивна. Ми звикли сприймати як управлінську діяльність директора школи, заступників, відділу освіти, себе як майбутніх учителів, педагогів – як підлеглих і

виконавців вимог програм міністерства, управління освіти, адміністрації. Але давайте уважніше поглянемо на свою роль.

Що повинен робити вчитель на уроці? Відповідь ніби проста – учити. Учати, тобто керувати так, щоб передати знання, вміння, навички, розвивати інтелект, зрештою, досягнути мети, яку він перед собою поставив.

А класний керівник? Сама назва посади вказує на керівні функції такого вчителя. Його керівництво глибше, триваліше, впливовіше, відповідальніше й певною мірою поширюється на батьків, причому головний його вплив – це вплив на мікроклімат класу. Це важко пояснити, але це відчуваєш, особливо за умови збереження класного колективу 3-го класу в 5-му – одразу помітний вплив іншого керівника, зміни в класі відповідно до його вимог і настанов.

Таким чином, учитель – це керівник. Керівник специфічний, звичайно. Адже його підлеглі – діти. Причому група дітей.

Мета нашого заняття: визначити психологічні особливості керівництва вчителя. Крім того, ви визначите за допомогою тесту свої особливості як керівника, виробите правила роботи демократичного вчителя, проаналізуєте особливості впливу на дитину різних стилів, підіб'єте підсумки заняття.

II. Основна частина

1. Інформаційне повідомлення «Особливості психологічних позицій і ролей учителя у педагогічному спілкуванні»

Мета: формування знань студентів про особливості психологічних позицій і ролей вчителя.

Час: 5-7 хв.

Отже, вчитель – це керівник. Обираючи собі за професію вчителювання, не кожен це розумів. Найчастіше до уваги брався інтерес до якогось предмета, запас знань із нього. Вищий навчальний заклад розширює знання з предмета, ознайомлює з методикою його викладання, дає загальний рівень інтелектуальної культури, але всім вам доведеться колись переступити поріг класу і залишитись із учнями сам на сам. І одразу на перший план виходять проблеми саме психологічні: мільйони різних «як?»: як поводитися, щоб поважали і слухали; як керувати дітьми; як навчити. І стільки ж – «чому?»: чому в одному класі урок вдається, в іншому - зривається; чому щось не виходить; чому важко.

Кожен залишається сам на сам із цими проблемами і вирішує їх самотійно на інтуїтивному рівні. Навичок керівництва дітьми молодий

спеціаліст мусить набувати самостійно, шляхом спроб і помилок, стихійно — залежно від особливостей особи дипломованого спеціаліста — його схильностей, здібностей, бажань, уявлень про роботу з людьми взагалі.

Аналізуючи цю проблему, слід згадати відомого психолога Е.Берна, який вважає, що люди в спілкуванні схильні займати три позиції:

батьківську – тобто «над», того, хто вчить, направляє, оцінює, за-суджує, усе знає, усе розуміє, не сумнівається, за все відповідає, від усіх вимагає;

дорослу – «нарівні», того, хто логічно аналізує, ретельно зважає, вільний від емоційного впливу, тверезо мислить;

дитячу – «знизу», того, хто емоційно реагує, протестує, вільний, нелогічний, імпульсивний, підлеглий, слабкий.

Формально вчительська суспільна роль «над»; батьківська – керуюча; учнівська – знизу, підлегла, дитяча.

З огляду на те, що вчитель – це керівник, він має певну владу.

Що ж це таке – влада вчителя? Словник В. Даля «владу» визначає як «право, силу і волю над чимось». Стосовно влади вчителя – це право, сила і воля передусім над дітьми – особами, які вже статусом дитини є неповноправними, недостатньо відповідальними за себе, що відображено в нашій культурі юридично, оскільки законом передбачено, що відповідальність за протиправні дії дітей несуть батьки, і психологічно: «Старших треба слухатися».

Отже, кожен дорослий має право «покерувати» кожною дитиною, а якщо це вчитель – то це право подвійне. Дитина зобов'язана сприймати, бути готовою до зауважень учителя й покійно їх виконувати.

Але... Право керувати ніби є, але чи визнають його діти? Як учитель користується своїм правом? Ось тут і починається психологія впливу на дітей.

З урахуванням віку й індивідуальності дитини, особливостей класного колективу та особливостей власної особи, «Я» особистості вчителя – основного його знаряддя праці.

Учитель, виглядаючи зовні як носій батьківської позиції та ролі, може будувати спілкування з учнями і класично – «Батько – Дитина» (особливо в початкових класах), «Дорослий – Дитина» і «Дорослий – Дорослий» (у старших класах).

2. Вправа „Хто я ?»

Мета: розвивати в молодих педагогів навички професійної рефлексії.

Час: 5-7 хв.

Інструктаж: Студентам пропонується відповісти на запитання «Хто я?», уявивши відсоткове співвідношення схильностей до різних позицій педагогічного спілкування при сумі 100%: «Батько – Дорослий – Дитина». Яка позиція переважає? Чому?

Учасники діляться своїми спостереженнями за собою, тренер узагальнює.

3. Індивідуальна діагностика домінуючого стилю керівництва майбутнього вчителя (Додаток Г.1)

Мета: визначення стилю керівництва майбутнього педагога.

Час: 10 хв.

Інструкція: Тренер підкреслює, що від того, яку позицію вибирає вчитель у педагогічному спілкуванні, залежить стиль його *керівництва учнями* - *авторитарний, демократичний, ліберальний*; пропонує визначити за допомогою опитувальника особливості свого стилю.

4. Вправа «Змія»

Мета: створити тісний фізичний контакт, що передбачає згуртуванню групи; зняти напруженість.

Вид: рухлива.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: -

Інструктаж: Тренер пропонує одному з учасників вийти з кімнати і почекати, поки його покличуть. Інші учасники встають і беруться за руки, щоб вийшов ланцюг, у якого є початок і кінець. Це буде «хвіст» і «голова» змії. «Змія» скручується у кільця – заплутується. Під час заплутування можна підлазити під руками, переступати через них. Наприкінці заплутування «голова» і «хвіст» змії можуть сховати вільні руки, але братися за руки вони не повинні. Коли «змія» готова, тренер запрошує учасника, що виходив, і пропонує йому розплутати «змію». При цьому повідомляється, що у «змії» є «голова» і «хвіст».

5. Інформаційне повідомлення: «Психологічний зміст авторитарного, демократичного, ліберального стилів керівництва» (Додаток Г.2)

Мета: ознайомити учасників з особливостями стилів керівництва, сформувати переваги демократичного стилю в діяльності вчителя.

Час: 20-25 хв.

Обладнання: маркери, ватмани.

Інструкція: Група ділиться на 3 підгрупи, кожна з яких отримує завдання презентувати певний стиль педагогічного керівництва.

- Який стиль керівництва вам імпонує найбільше? Чому?

- Звичайно, чисті типи керівництва трапляються рідко.

І при всіх позитивах спілкування з позиції «Дорослий – Дорослий» демократичного стилю таке спілкування не завжди спрацьовує. Діти і ситуації різні, кожна дитина й ситуація вимагає індивідуального підходу у виборі стилю та методу керівництва, У тому й полягає педагогічна майстерність, щоб знайти те, що вплине тут, зараз, на цю конкретну дитину. Керівництво нею має бути диференційованим та гнучким, тому закріплення в якомусь стилеві, позиції – хай навіть демократичному – найчастіше не сприяє навчанню й вихованню.

Диференційованість потрібна і в роботі з малою групою – класом, з урахуванням вікових особливостей.

6. Вправа «Правила роботи демократичного вчителя»

Мета: сприяти формуванню в майбутніх педагогів установки на вироблення навичок демократичного стилю керівництва.

Вид: мозковий штурм.

Час: 10-15 хв.

Обладнання: маркери, ватмани.

Інструкція: Тренер пропонує групі студентів за 5 хв. створити стиль керівництва, записати 10 правил роботи демократичного вчителя. Презентація. Обговорення.

Можливий варіант правил демократичного вчителя:

1. Будьте приязні та люб'язні.

2. Поводьтеся й говоріть впевнено і щиро, почуття гумору виявляйте природно.

3. Добре плануйте кожний урок.

4. Сприймайте своїх вихованців однаково, прислухайтеся до їхніх думок і почувань, намагайтеся не виділяти присмну дитину і не відхиляти таку, що має вади.

5. Завжди відрізняйте вчинок від того, хто його вчинив. Ви можете висловлювати незадоволення вчинком учня, а не його особою.

6. Ніколи не відмовляйте дитині у праві бути значущою особою.

7. Підбадьорюйте учнів за кожної нагоди для того, щоб розвинути й відновити в них впевненість у собі.

8. Заохочуйте учнів до групових дискусій та участі у вирішуванні справ, установіть норми поведінки та втримуйте їх ефективним і стимулюючим навчанням.

9. Помічайте кожне справжнє учнівське зусилля. Завжди наголошуйте на позитивному, не будьте спрямованими на вишукування

учнівських помилок.

10. Залучайте всіх учнів до праці й відповідальності за клас.

7. Вправа «Якщо дитина...»

Мета: формування відповідального ставлення майбутніх педагогів до вихованців.

Вид: аналітична.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: картки із ситуаціями.

Інструкція: Кожен студент отримує карточку із ситуацією, яку потрібно проаналізувати. Через 3 хв. кожен презентує її. Обговорення. Узагальнення.

Зразки карток:

«Якщо дитина живе у страху, вона...»; *«Якщо дитина зростає в атмосфері критики, вона...»;* *«Якщо дитина зростає в атмосфері прийняття, вона...»;* *«Якщо дитина відчувається безпечно, вона...»;* *«Якщо дитину постійно соромлять, вона...».*

- Як ви себе відчуваєте?

- У яких випадках комфортніше було аналізувати ситуацію?

Чому?

III. Заключна частина

1. Вправа «Дерево підсумків»

Мета: оцінити результативність заняття.

Час: 10 хв.

Обладнання: липкі папірці, ручки.

Інструкція: Учасники заняття записують на липких аркушах, наскільки реалізувалися їхні очікування, вивішують і коментують їх на «Дереві підсумків». Тренер узагальнює.

Тренінгове заняття №6 на тему:
КОНФЛІКТ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета: ознайомлення з поняттям педагогічного конфлікту, його ознаками, причинами; формування навичок подолання конфліктних ситуацій, вміння знаходити компроміс; виховувати повагу до інших.

Завдання:

1. ознайомити учасників з поняттями «конфлікт», «педагогічний конфлікт», «види конфліктів»;
2. розвивати навички вирішення педагогічного конфлікту;
3. діагностувати студентів на конфліктність.

Обладнання: ватман, листки паперу, маркери, ручки, квітка, ігрове поле, кубик, пластилін.

Роздатковий матеріал: картки з ситуаціями, міні-лекція «Конфлікт у педагогічній діяльності».

Базові поняття: конфлікт, педагогічний конфлікт, види конфлікту.

I. Вступна частина

1. Вступне слово тренера

2. Вправа «Не хочу вихвалитися, але я..»

Мета: активізувати учасників до участі в занятті.

Вид: комунікативна вправа.

Час: 10 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Кожному учаснику пропонується назвати себе і продовжити фразу. Що починається зі слів «не хочу вихвалитися, але я...».

- Які емоції викликала дана вправа?

II. Основна частина

1. Вправа «Що таке конфлікт?»

Мета: визначити розуміння конфлікту кожним учасником; підвести учасників до ознайомлення з поняттям «педагогічного конфлікту».

Вид: мозкова атака.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Всім учасникам тренінгу пропонується висловити свою думку щодо поняття «конфлікт», які асоціації виникають з цим терміном.

- Перш ніж розглядати будь-яку проблему, необхідно дати їй ідентифікацію, тобто визначення.

- Що таке конфлікт? Конфліктна ситуація? Що Ви розумієте під цими термінами?

- Слова «конфлікт» і «насильство» означають те саме, чи це різні поняття? Чому?

- Як Ви вважаєте, конфлікти приносять шкоду чи користь?

2. Опрацювання теоретичного матеріалу на тему: «Конфлікт у педагогічній діяльності» (Додаток Д.1)

Мета: узагальнити знання студентів про педагогічний конфлікт, його види, шляхи його попередження та вирішення.

Час: 15 хв.

3. Вправа «До фінішу»

Мета: засвоїти в ігровій формі навчальний матеріал, дати можливість учасникам позбутися негативної енергії.

Вид: комунікативна вправа.

Час: 15-20 хв.

Обладнання: ігрове поле, кубик, пластилін.

Інструкція: Тренер пропонує кожному учаснику взяти пластилін будь-якого кольору і зліпити з нього тваринку. Завдання кожної тварини – дійти до фінішу. Учасники по черзі кидають кубик і просуваються по ігровому полі вперед на стільки кроків, скільки показав кубик. Тоді учасники активному гравцю задають питання з теми «Педагогічний конфлікт». Якщо гравець дав відповіді на всі запитання учасників, то продовжує рухатися вперед. Якщо ж ні – ті учасники, які задавали йому питання викидають свою агресію на його тваринку. В такому випадку гравець передає хід іншому учаснику.

- Що Ви відчуваєте?

4. Тест «Наскільки Ви конфліктні?» (Додаток Д.2)

Мета: діагностувати рівень конфліктності учасників.

Час: 5-7 хв.

5. Вправа «Я пишу тобі листа»

Мета: навчитися правильно і точно аналізувати проблеми; навчитися не тільки в усній формі, а й у письмовій формі описувати свій внутрішній стан.

Вид: аналітична вправа.

Час: 10 хв.

Інструкція: Учасникам пропонується написати листа людині, яка їх образила. Усі на аркушах паперу пишуть про свою проблему, описують, як саме вона виникла, в чому, на їхню думку, була неправа ця людина; як саме вони бачать вирішення цієї конфліктної ситуації.

- Напишіть, чи можна на Вашу думку, подолати труднощі, які виникли у спілкуванні.

Після написання листів, проводиться обговорення. Дається можливість висловитися всім учасникам тренінгу.

Шерінг:

- Чи важко було описувати конфлікт? Чому?

- Чи змогли Ви за 10 хвилин точно описати свій внутрішній стан?

- Що важче: писати про конфлікт, чи розповісти про нього в усній формі? Чому?

6. Вправа «А цього могло і не статися!»

Мета: розвивати навички розв'язання педагогічного конфлікту, складання програми вирішення конфліктної ситуації.

Вид: ситуаційна вправа.

Час: 20 хв.

Обладнання: картки з ситуаціями; маркери, ватмани.

Інструкція: Тренер пропонує учасникам поділитися на 2 підгрупи. Кожна підгрупа отримує задану ситуацію. Завдання учасникам: проаналізувати педагогічну ситуацію, чи не можна було б по іншому вирішити проблему, яка виникла?

- Розробіть програму вирішення конфліктної ситуації та презентуйте її за планом:

1. Підхід до конфліктуючих сторін з позиції мудрого: яка причина конфлікту? Хто винен?

2. Розбір конфліктної ситуації: у чому полягає суть проблеми?

3. Прагнення до компромісу: з якою метою необхідно приймати рішення?

4. Визначення ситуації: яку інформацію ми маємо?

5. Уточнення питання: дослідження та аналіз.

6. Прийняття рішення щодо плану дій: розробка плану дій по відношенню до обох сторін.

7. Відстоювання точки зору: кожна сторона права!

8. Моніторинг: спостереження за подальшим розвитком подій.

9. Оцінювання: наскільки ефективно ми діяли?

10. Педагогічна комунікація.

Ситуація 1. На уроці математики вчителька кілька разів робила зауваження учню, який нічого не робив. На зауваження учительки він не реагував, продовжуючи заважати іншим. Учителька припинила урок. Клас зашумів, а винуватець продовжував сидіти на своєму місці. Учителька сіла за стіл і стала писати в журналі. Учні займалися своїми справами. Так пройшло 20 хвилин. Прозвенів дзвінок, учителька підвелась і сказала, що весь клас залишається після уроків. Усі зашуміли.

Ситуація 2. Вчитель української мови почав заняття з перевірки виконання письмового домашнього завдання. В учня О. не було домашнього завдання й зошита з предмету. Вчитель почав вичитувати учня, заявивши, що він ледар. У відповідь О. у різкій формі відповів, що взагалі не збирається заводити зошит із цього предмету. Тоді вчитель веліла О. вийти з кабінету, на що учень відповів: «І не подумаю». «Раз так, я сама піду», - сказала вона й вийшла з класу.

- Чи комфортно вам було працювати в такому складі?
- Чи складно було вирішувати проблемну ситуацію?

7. Вправа «Я – ти висловлювання!»

Мета: ознайомити з «Я-висловлюваннями» з метою уникнення конфліктів.

Вид: рольова.

Час: 10-15хв.

Обладнання: висловлювання на ватмані.

Інструкція: Учасникам пропонується розіграти різні життєві ситуації: запізнення дочки додому; коли учень отримує погану оцінку; коли не виконав домашнього завдання.

- Визначте основні причини конфлікту в даних ситуаціях?

- Чи можна було б уникнути конфлікту?

- Зверніть увагу на «Я-висловлювання», за допомогою яких можна було б уникнути конфлікту:

Я – повідомлення	Ти – повідомлення
Я дуже хвилююся, коли ти затримуєшся. Для мене дуже важливо знати, що з тобою все гаразд.	Де ти була? Невже так важко було подзвонити!?
Мені важко підтримувати розмову, коли мене перебивають.	Ви мене постійно перебиваєте і ніколи не даєте можливості висловитися.

Мені вкрай неприємно це слухати. Я б хотіла/хотів будувати наші взаємини на засадах взаємної відповідальності.	Що означає, що Ви не встигли підготуватися? У Вас було аж два тижні!
Мені хотілося б обговорити це питання без зайвих емоцій.	Не кричіть на мене!
У мене склалося враження, що моя думка з цього питання нікого не цікавить.	Чому Ви зі мною не порадилися?!

- Які емоції Вас переповнюють?

8. Вправа «Правила подолання конфлікту»

Мета: сформувати правила ефективного подолання конфліктів, правила поведінки у конфлікті.

Вид: комунікативна вправа.

Час: 10 хв.

Обладнання: маркери, ватман.

Інструкція: Учасникам пропонується скласти правила, які б допомогли їм успішно розв'язати конфліктні ситуації. (Правила записують на ватмані).

Тренер пропонує ознайомитися з правилами поведінки у конфлікті:

1. *Намагайтеся зберігати спокій. Не виявляйте своїх негативних емоцій.*
 2. *Намагайтеся зрозуміти свого опонента, побачити ситуацію з його боку.*
 3. *Не ображайте і не принижуйте особистість того, з ким Ви у конфлікті.*
 4. *Якщо Ви не праві – визнайте це!*
 5. *Не робіть поспішних висновків.*
 6. *Не нав'язуйте свою точку зору.*
 7. *Не підкреслюйте недоліків опонента на свою користь.*
 8. *Будьте справедливі і щирі.*
4. *Пам'ятайте: завжди і зі всіма можна домовитися!*

III. Заключна частина

1. Вправа «Форма»

Мета: навчитися розслаблятися і уявляти себе в незвичайному образі (неживої істоти); дати волю своїй уяві.

Вид: релаксація.

Час: 5 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Учасникам тренінгу пропонується зручно сісти, закрити очі, зробити глибокий вдих та повільний видих.

- *Уявіть, що ви – хмаринка, яка ніжно, плавно, не кваплячись, пливе по небу. Вам дуже добре, присмно. Опишіть свої відчуття, а саме – як вам бути хмаринкою, якої вона форми. Після проведення вправи, група ще кілька хвилин сидить нерухомо, прислухаючись до свого дихання, до дихання інших учасників.*

Потім усі відкривають очі. Йде обговорення вправи.

- Чи важко було уявити себе хмаринкою? Чому?
- Можливо, під час вправи Ви ще щось уявно побачили?
- Чи допомогла ця вправа Вам розслабитись і забути про всі негаразди?

2. Вправа «Подарунок колезі»

Мета: формування взаєморозуміння партнерів по спілкуванню на невербальному рівні, сприяння груповій згуртованості.

Вид: ігрова вправа.

Час: 7-10 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер пропонує кожному учаснику подарувати всій групі «подарунок» невербально, тобто жестами, мімікою. Група має відгадати задуманий «подарунок».

- Який «подарунок» найбільше сподобався?
- Чи легко було відгадати що Вам дарують?
- Як Ви себе відчуваєте після вправи?

3. Шерінг

Мета: проговорити учасниками емоції, почуття, побажання.

Час: 5 хв.

Обладнання:-

Інструкція: Тренер пропонує учасникам проговорити свої емоції, почуття, побажання.

Тренінгове заняття №7 на тему: САМОВИХОВАННЯ, САМОНАВЧАННЯ, САМООЦІНКА

Мета: усвідомлення ролі самовиховання у формуванні та розвитку професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів; формування потреби в самопізнанні, саморозвитку, самовдосконаленні.

Завдання:

1. сформувати в учасників уявлення про самовиховання; роль самоконтролю, самооцінки та самовдосконалення у формуванні професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи;
2. розвивати здатність до самоконтролю, прагнути до самовдосконалення;
3. виховувати впевненість у собі, своїх силах;
4. діагностувати самооцінку учасників; сформувати адекватну самооцінку майбутнього вчителя.

Обладнання: ватман, листки паперу, маркери, ручки, клей, кольоровий папір, музика для релаксації.

Роздатковий матеріал: міні-лекція (додаток Е.1), тест (додаток Е.2).

Базові поняття: самовиховання, прийоми та засоби самовиховання, самопізнання, самооцінка, самовплив, самовдосконалення.

I. Вступна частина

1. Вступне слово тренера

2. Вправа «Тематичне малювання – Мій портрет у сонячному промінні»

Мета: налаштування на подальшу роботу, позитивне сприйняття свого «Я».

Вид: аналітична вправа.

Час: 10 хв.

Обладнання: ватман та клей, аркуш паперу та ручка кожному учаснику.

Інструкція: Тренер пропонує учасникам намалювати сонце, а в центрі його написати своє ім'я чи намалювати свій портрет. Потім потрібно вздовж променів написати всі свої позитивні риси, все гарне, що учасник про себе думає. Після того як учасники справилися з завданням, їм потрібно дати відповідь на запитання: «Чому я

заслужовую поваги?». Свої малюнки після презентації учасники прикріплюють на ватман, який вивішують на стіну.

3. Вправа «Стілець бажань»

Мета: поліпшити емоційний клімат у групі, розширити власний досвід встановлення контакту.

Час: 10хв.

Обладнання: -

Інструкція: Група розбивається по порядку на «перший – другий». «Другі» номери залишаються сидіти, а «перші» - стають у них за спиною. Якщо один з учасників залишився без пари, він стає ззаду порожнього стільця, якщо кількість учасників парна це робить ведучий. Порожній стілець є «стілцем бажань». Всі, хто сидять, намагаються потрапити на цей стілець. Завдання учасника, який стоїть за порожнім стільцем, запросити когось з учасників. Робиться це за допомогою невербальних засобів. Ті, хто стоять за стільцями, мають утримати своїх підопічних від переходу на «стілець бажань». Робити це вони можуть, кладучи руку на плече підопічного, коли бачать, що його запрошують пересісти. Постійно тримати руку над плечем підопічного заборонено. Після того, як хтось зумів пересісти на «стілець бажань», останнім стає той стілець, що звільнився.

- Що Ви відчували, коли потрапляли на «стілець бажань»?

II. Основна частина

1. Опрацювання теоретичного матеріалу на тему: «Самовиховання педагога – шлях формування професійної компетентності» (Додаток Е.1)

Мета: усвідомлення ролі самовиховання у формуванні та розвитку професійної компетентності вчителя; формування потреби в самопізнанні, саморозвитку.

Час: 15-20 хв.

Обладнання: міні-лекція

Інструкція: Тренер пропонує групі поділитися на 4 підгрупи для опрацювання теоретичного матеріалу.

- Що таке самовиховання?
- Яким чином людина пізнає себе?
- Яке значення саморозвитку особистості у професійній діяльності педагога?

2. Тест-жарт.

Мета: зробити діагностику самооцінки.

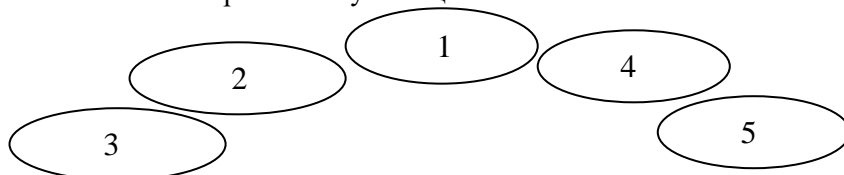
Час: 7 хв.

Обладнання: листок паперу, ручка.

- Напишіть на листку паперу своє ім'я.

Аналіз: чим більші літери у вас вийшли при написанні імені, тим вища Ваша самооцінка.

- Оберіть власну позицію:

Аналіз: позиція 1 – адекватна самооцінка; 2 – занижена, 3 – дуже занижена; 4 – завищена; 5 – дуже завищена.

Шерінг:

- Яка самооцінка, на Вашу думку, є найоптимальнішою для роботи вчителя? Чому? Що необхідно робити, щоб підвищити чи знизити самооцінку?

3. Інформаційне повідомлення «Самооцінка та її вплив на ефективність педагогічної діяльності»

Мета: формування знань студентів про самооцінку та її вплив на ефективність педагогічної діяльності.

Час: 5-7 хв.

Останнім часом гостро постала проблема зростання конфліктності серед педагогів та учнів загальноосвітніх шкіл, спричинена умовами нашого сьогодення і специфічними проблемами педагогічного середовища. Суб'єктивними умовами підвищеної конфліктності педагога є його індивідуально-психологічні особливості, психологічний стиль поведінки тощо. Падіння загальної культури спілкування вчителів впливає не тільки на їхні взаємини з учнями, а й на мікроклімат у педагогічному колективі, виникають непорозуміння з рідними й напруження в стосунках. Якщо суперечності загострюються, виникає відкритий конфлікт.

Професійні конфлікти виникають, коли не збігаються думки або вчинки членів колективу під час вирішення проблеми ділового характеру. Вирішуючи такі конфлікти, важливо не виходити за рамки ділових аргументів і стосунків. Утім, більшість конфліктів у колективах – особисті й виникають унаслідок *суб'єктивних причин*, а саме: недостатньої обізнаності про особливості вчителя, чию поведінку оцінюють; неправильного розуміння його намірів; неправильного

уявлення про його думки; помилкової інтерпретації мотивів поведінки; помилкового оцінювання ставлення одного вчителя до іншого.

Щоб гідно вийти самому з конфліктної ситуації, педагог має володіти рефлексією, здатністю адекватно оцінювати й бачити себе збоку. Самооцінка – це певне ставлення до себе, до своїх якостей, можливостей, фізичних та духовних сил. Самооцінка відображає ступінь розвитку у людини почуття самоповаги, відчуття особистої цінності і позитивного ставлення до всього того, що входить у сферу особистого Я. Саме неадекватна самооцінка (завищена або занижена) нерідко стає причиною неправильних стосунків між колегами. Якщо в людини *завищена* самооцінка, вона зневажливо і зверхньо ставиться до інших, не бачить своїх вад. Виправдовує свої помилки об'єктивними причинами. Людина із *заниженим* самооцінюванням – тривожна, невпевнена в собі, нерідко намагається його підвищити, применшуючи досягнення інших людей. *Адекватне* самооцінювання надає людині впевненості в собі, вона радіє успіхам інших, не пасує перед труднощами, спокійно ставиться до критики, бо сама в міру самокритична.

Педагог, який вірить в успіх справи, як правило, його досягає. Це допомагає і під час спілкування: вчитель передає свої очікування іншим, чим дістає змогу одержати віддачу.

5. Самодіагностика

Мета: здійснити самооцінку визначених якостей та вмінь особистості (Додаток Е.2).

Час: 10-15 хв.

4. Вправа «Подолання звинувачення»

Мета: визначення самооцінки та формування впевненої поведінки.

Вид: комунікативна.

Час: 15-20 хв.

Обладнання: -

Інструктаж: Вправа виконується в парах. Один з учасників звинувачує іншого, а інший аналізує, чи є обвинувачення оправданим, висловлене конструктивним чи не конструктивним способом. Є багато способів реагування на звинувачення: його можна відкинути і пояснити свою поведінку, а можна визнати помилку і вибачитись.

Коментар тренера: Відомо, що люди із позитивною самооцінкою схильні терпеливіше ставитися до навколишніх, а також вони легше переборюють власні труднощі; і невдачі з ними трапляються рідше, ніж в людей з низькою самооцінкою. Люди і заниженою самооцінкою,

навпаки, хворобливо сприймають критику і в усьому звинувачують себе, оскільки вони невпевнені в собі та легко піддаються навіюванню; ними легко маніпулювати.

5. Вправа «Корзина для сміття»

Мета: визначення власних проблем та їх подолання.

Вид: аналітична.

Час: 15-20 хв.

Обладнання: листки паперу, фломастери.

Інструктаж: 1. Тренер пропонує учасникам намалювати на одному листку корзину для сміття, а на іншому – все те, що хочете викинути в неї зі свого життя. Потім учасники сідають в загальне коло і поверхнево представляють свої малюнки. 2. Учасникам пропонується розбитися на мікрогрупи за принципом подібності проблем. В мікрогрупах відбувається обговорення на тему «Чи варто ці аспекти дійсно викидати зі свого життя, чи іноді достатньо взяти над ними контроль?». 3. За результатами роботи в мікрогрупах учасники ділять своє «сміття» на дві категорії: на те, що підлягає знищенню, і на те, що можна використати при доопрацюванні. З першою групою малюнків учасники чинять на розсуд: рвуть, мнуть, влаштовують ритуальний костер і т.д.; а другої групи забирають з собою.

- Які емоції? - Що нового дізналися про себе?

III. Заключна частина

1. Вправа «Я – це Я»

Мета: підвищити самооцінку учасників тренінгу, дати можливість розслабитися і відпочити.

Вид: ауторелакс.

Час: 10 хв.

Обладнання: музика для релаксації.

Інструкція: Учасникам тренінгу пропонується сісти зручно, закрити очі поклавши руки долонями догори, потім зробити глибокий вдих та повільний видих. Далі тренер повільно зачитує наступний текст учасникам: *«В усьому світі не має нікого такого, як я. Є схожі. Тому все, що йде від мене – це моє, тому що я обрав це. Мені належить усе, що є в мені: моє тіло і все, що воно робить; моя свідомість із думками та планами; мої очі й образи, які вони можуть побачити; мої почуття, якими б вони не були; мій рот і всі слова, що він вимовляє; мій голос; мої дії. Мені належать усі мої перемоги та успіхи, всі мої поразки й помилки. І тому Я можу дуже близько познайомитися з собою.*

Оскільки я товаришую з собою і люблю себе, Я можу обережно і терпляче відкривати у собі те, що бентежить мене і більше пізнавати себе.

Все, що Я бачу та відчуваю, все, що Я говорю і що я роблю, що Я думаю зараз, - це моє. І це дозволяє мені взнати, де Я і хто Я в даний момент. Я можу бачити, чути, відчувати, думати, говорити і діяти. Я належу собі, і тому я можу будувати себе. Я – Я, і Я – це чудово...».

2. Шерінг

- Які відчуття, враження, емоції? Чи була досягнута мета тренінгового заняття? Яка вправа найбільше сподобалася?

- Яка вправа не сприяла подоланню проблеми? Чому?

- Які очікування від наступного заняття?

3. Притча про мудреця і метелика

Мета: дати учасникам зрозуміти важливість свого «Я»

Час: 3 хв.

Колись давно у давньому Китаї жив дуже розумний, але пихатий Мандарин. Увесь день його складався з розмов з підданими про свій розум. Так минали дні, роки...

Одного разу пройшов країною розголос, що неподалік від кордону з'явився мудрець, розумніший за всіх на світі. Дійшов той поголос і до Мандарина. Дуже розлютився він: хто може називати якогось ченця найрозумнішою людиною у світі?! Але вигляду про своє обурення не подав, а запросив мудреця до себе у палац, бо замислив його обдурити: «Я візьму в руки метелика, схочу його за спиною і запитам, що у мене в руках – живе чи мертве. І якщо чернець скаже, що живе – я роздушу метелика, а якщо мертве – я випущу його».

Настав день зустрічі. У пишній залі зібралось багато людей, всім хотілося послухати словесний поєдинок найрозумніших людей у світі. Мандарин сидів на високому троні, тримав за спиною метелика і з нетерпінням чекав приходу ченця. Аж ось двері відчинилися і до зали увійшов невеличкий худорлявий чоловік. Він підійшов до Мандарина, привітався і сказав, що готовий відповісти на будь яке його запитання. І тоді Мандарин промовив: «Скажи-но мені, що я тримаю в руках – живе чи мертве?» Мудрець трохи подумав, усміхнувся і відповів: «Усе в твоїх руках!»

Збентежений Мандарин випустив метелика з рук, і той полетів на волю, радісно тріпочучи крильцями.

- Отож, пам'ятайте, все у Ваших руках!

Тренінгове заняття №8 на тему: «Я ВОЛОДЮ СОБОЮ»

Систематично вживай:
бальзам мудрості, коктейль творчості,
каву бадьорості, відвар пунктуальності,
настій терпимості, екстракт людяності.
Виконуй все це ретельно і
будеш вічно молодим, вчителю!

Мета: розвивати вміння керувати собою, своїм життям; формувати прагнення до самовдосконалення, впевненість, здатність до рефлексії.

Завдання:

1. розвивати вміння керувати собою;
2. розвивати здатність до рефлексії,
3. формувати прагнення до самовдосконалення;
4. виховувати впевненість у собі, своїх силах.

Обладнання: ватман, листки паперу, маркери, ручки.

Роздатковий матеріал: анкета (додаток Є.1), бланки очікувань (з першого заняття).

Базові поняття: впевненість, самопізнання, самовплив, самовдосконалення.

I. Основна частина

1. Вступне слово тренера

2. Вправа «Моє педагогічне кредо»

Мета: сформувати педагогічне кредо майбутнього вчителя.

Вид: комунікативна.

Час: 5-10 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер пропонує учасникам сформувати власне педагогічне кредо, яким вони будуть керуватися у своїй майбутній діяльності. Це можуть бути вислови видатних людей, прислів'я, власна думка.

- Обґрунтуйте, чому ви обрали саме такий девіз вашої професійної діяльності?

- Я Вам запропоную рецепт вчительського щастя, користуйтеся ним по життю:

Візьміть чашу терпіння,

Налийте туди повне серце любові,

*Вкиньте дві пригорці щедрості,
Хлюпніть туди ж гумору,
Посипте добром,
Додайте якомога більше віри,
І все це добре перемішайте.
Потім намажте на шматок відпущеного вам життя
І пропонуйте всім, кого зустрінете на своєму шляху.*

3. Вправа «Пересадка»

Мета: активізація енергії учасників, створити мотивацію до подальшої роботи.

Вид: рухлива вправа.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер пропонує помінятися місцями тих учасників, у яких, наприклад, є довге волосся. Якщо в групі є такі учасники, то вони міняються місцями. Тренер продовжує: поміняйтеся місцями ті, хто: одягнутий у спідницю, має в одязі червоний колір, народився влітку, хоче бути вчителем, любить дітей, комунікабельний, має вдома якусь тваринку, вчиться у ВНЗ тощо.

- Як себе почуваєте?

- Чи багато спільного є у Вашій групі?

II. Основна частина

1. Вправа «Я можу!»

Мета: прагнути до самовдосконалення, самокритики; самовизначитися у особистому та професійному становленні.

Вид: аутотренінг.

Час: 10 хв.

Обладнання: -

«Я володію собою»

Якщо ми хочемо, щоб люди поруч нас змінювалися на краще, то й самі маємо брати в цьому участь.

Ми повинні створити такі умови спілкування, за яких оточуючим не доводилося б захищатися від нашої сили.

Чи готові ми до того, щоб, удосконалюючи себе, допомагати вдосконалюватися іншим?

Я можу!

Кожен із нас - це частинка цілого, оскільки все в житті взаємопов'язане. Існують 2 способи домогтися будь-якої зміни:

1. Ми змінюємо своїх близьких і домінуємо над ними. Врешті-решт, наші близькі стають менше нас любити, та й ми самі себе перестаємо поважати.

2. Ми працюємо над собою за принципом: «Нічого не змінюється, окрім мене самого». Коли ми говоримо про готовність людини до самовдосконалення, не можна не враховувати особливостей оточення, в якому вона перебуває. Це означає ось що: *якщо ми хочемо, щоб люди поруч нас змінювалися на краще, то й самі мусимо брати в цьому участь.* А чи готові ми до того, щоб, змінюючи себе, допомагати іншим змінюватися на краще? Московський психотерапевт В.Леві вважає: *«Тих, хто прагне змінити ближнього, точнісінько стільки ж, скільки й тих, хто не хоче змінювати себе. Тих, хто не вмів спілкуватися, точнісінько стільки ж».*

Завдяки нашому позитивному впливу на світ, виникає позитивний зворотній зв'язок: ви кидаєте у воду камінчик, і на поверхні води виникають кола, які стають дедалі більшими, але за якийсь час знову сходяться до джерела свого виникнення.

Свідомий активний самовплив - це послідовний метод використання сил і здібностей підсвідомості та їх свідоме спрямування в бажаному напрямку. Такий самовплив, зокрема, звільняє нас від негативних переживань минулого.

Насамперед, необхідно проіннятися непохитною вірою в себе, свої можливості, своє майбутнє.

Формула самовпливу:

«Я можу, тому що я хочу! Я твердо вирішив надати своєму життю змісту й цінності, бо я знаю, чого я хочу. Я маю сильну волю й добре вмю концентруватися. Чому ж я не можу досягти більшого, ніж сподіваються від мене інші? Мені досить вірити в себе: тоді в мене прокинуться сили, і все стане для мене легким. Я щасливий, бо я знаю: я можу все, що захочу!»

Що частіше ви будете говорити це собі, то більшого успіху досягнете. Таким чином ми позбуваємося поганих звичок, розкриваємо свої здібності й реалізуємо їх. Ми здобуваємо духовну свободу. Тобто, для досягнення певних результатів, ви повинні оволодіти методами психологічного аутотренінгу. Для цього слід дотримуватися певних умов. Найперше - це свідоме прагнення змінювати себе, свій характер на краще, вдосконалювати свою особистість. *«Двері відчинено, але увійти в них кожен мусить сам»* - це своєрідний девіз для тих, хто прагне самовдосконалення.

Друга умова - систематичність, регулярність занять (щодня на навчання слід витратити 20-30 хвилин). І третя умова - самокритичність, вміння з розумінням ставитися до власних недоліків: *«Пізнай і створи самого себе!»*.

Для початку, необхідно завести зошит, де в одному стовпчику записати ті риси своєї вдачі, яких потрібно позбутися, а в другому - перерахувати ідеальні риси, які б ви хотіли виробити в собі.

Яким я є зараз і яким я маю стати після самовдосконалення - ось запитання, на які людина має дати відповідь. Для цього потрібно чітко визначити мету самовиховання: наприклад, певні риси людина в собі хоче виробити, певні - підсилити чи, навпаки, послабити, а від інших - позбутися. Деякі риси, якщо їх вчасно виробити, мають величезний вплив на долю людини, на її професійне й особисте самовизначення.

Перелік рис, які мають вплив на долю людини: любов до навчання або до будь-якої іншої справи чи заняття; здатність швидко розпочинати роботу; вміння відпочивати в перервах між справами; зосередженість; концентрація уваги; спокій; швидкість прийняття рішень; гарна пам'ять; здатність добре висипатися; фізична сила й витривалість; вміння жити у злагоді з людьми; гарна статура; впевненість у собі; самоповага; повага до інших; вміння не ображатися; принциповість; доброзичливість і любов до ближніх; здатність поступатися слабшому й протистояти силі».

Це найпростіший спосіб оцінити й вдосконалити себе. Нехай це допоможе вам налагодити взаємини з оточуючими і здійснити все задумане!

2. Вправа «Я впевнений у собі!»

Мета: прагнути до самовдосконалення, самокритики; самовизначитися у особистому та професійному становленні.

Вид: аутотренінг.

Час: 10 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Учасники читають текст і виконують зазначені завдання.

А тепер давайте зробимо декілька кроків до впевненості в собі.

1. Признайтеся собі в своїх сильних і слабких сторонах та відповідно сформулюйте свою мету.

Мої сильні сторони _____

Мої слабкі сторони _____

Вирішіть, що для вас має цінність: _____

У що ви вірите: _____

Яким би ви хотіли бачити своє життя: _____

Проаналізуйте свої плани й оцініть їх з погляду сьогодення так, щоб скористатися цим, коли помітите певні зрушення.

2. Дістаньтеся глибин, і після того, як проаналізуєте своє минуле, з'ясуйте, що спричинило ваш нинішній стан. Спробуйте зрозуміти й пробачити тих, хто змусив вас страждати або не надав допомоги, хоча й міг.

3. Почуття провини й сорому не допоможуть вам досягнути успіху. Не дозволяйте їм заповнити вас.

4. Не забувайте, що кожен подію можна оцінити по-різному. Завдяки такому погляду на речі, ви будете терпляче ставитися до людей і спокійно реагувати на ставлення, яке видаватиметься вам принизливим.

5. Ніколи не говоріть про себе погано. Особливо уникайте приписування собі негативних рис: «дурний», «негарний», «нездара», «нещасливий».

6. Ваші дії можна оцінити по-різному. Якщо хтось конструктивно критикує ваші вчинки, - скористайтеся цим на свою користь, але не дозволяйте іншим критикувати себе як особистість.

7. Пам'ятайте, що інколи поразка - це удача. Завдяки поразці, ви можете дійти висновку, що, по-перше, ставили перед собою хибну мету, яка не була варта зусиль, а по-друге, вам вдалося уникнути наступних, можливо, ще більших неприємностей,

8. Не допускайте в своє життя людей, заняття і обставини, які змушують вас відчувати свою неповноцінність. Якщо вам не вдається змінити себе або їх настільки, щоб почуватися впевнено, краще просто виключити їх із свого життя. Життя надто коротке, щоб витратити його на депресії.

9. Дозволяйте собі час від часу розслабитися, прислухатися до своїх думок, робити те, що вам до душі, побути наодинці з собою. Так ви можете краще себе зрозуміти.

10. Частіше спілкуйтеся. Насолоджуйтеся відчуттям тієї енергії, якою обмінюються люди - такі несхожі й своєрідні. Уявіть собі, що й ваші близькі можуть відчувати страх і невпевненість, і спробуйте їм допомогти. Вирішіть, чого ви хочете від них і чим ви можете їм віддячити. А потім дайте їм зрозуміти, що ви готові до такого обміну.

11. Перестаньте надмірно оберегати своє «Я»: воно набагато міцніше й пластичніше, ніж вам здається. Воно гнеться, та не ламається. Краще

нехай воно відчує короткочасний емоційний удар, ніж перебуватиме в бездіяльності та ізоляції.

12.Виберіть для себе якусь серйозну окрему мету, на шляху до якої потрібно досягти дрібніших, проміжних успіхів. Тверезо зважте, які засоби вам знадобляться для їх досягнення. Не залишайте без уваги жодного свого успішного кроку і не забувайте захопити й похвалити себе. Не бійтеся здатися нескромним, адже вас ніхто не почує.

13.Ви - не пасивний об'єкт, на який падають неприємності, не травинка, яка боязкою чекає, що на неї наступлять. *Ви - вершина еволюційної піраміди, ви - втілення надій ваших батьків, ви - неповторна особистість, активний творець свого життя, ви керуєте подіями.* Якщо ви впевнені в собі, то перешкоди для вас стануть викликом, а виклик надихає на звершення. І невпевненість відступить, бо ви, замість того, щоб журитися життям, потрапите у його вир!

Не все, що нам цікаве, цінне для нас. Тому слід якомога точніше визначити, чого ви хочете в дійсності, в чому ваше життєве призначення. Зважтеся на остаточне рішення. Тільки завдяки такому рішенню ви пізнаєте можливості свого розуму й підсвідомості. Кожна людина має відчувати себе володарем мільйонів капіталів, що криються в ній, як внутрішні резерви. В житті вирішальним є не коефіцієнт розумового розвитку, а переконання: *«Це важливо для мене».*

3. Вправа «Маяк»

Мета: зняти емоційну напругу, підкріпити віру в себе.

Вид: ауторелакс.

Час: 5-10 хв.

Обладнання: -

Інструкція: тренер повільно читає наступний текст учасникам: «Сядьте зручно, заплющіть очі, розслабтесь. Уявіть маленький скелястий острів далеко від землі. На вершині острова підіймається маяк. Уявіть себе цим маяком, який стоїть на скелястому острові. Ваші стіни такі товсті й міцні, що навіть сильні вітри, які постійно дмуть на острів, не можуть хитнути вас. Із вікон верхнього поверху ви вдень і вночі, у гарну й погану погоду відсилаєте потужний пучок світла, який служить орієнтиром для суден. Пам'ятайте про ту енергетичну систему, яка підтримує сталість вашого світлого променя, який ковзає по океану, попереджає мореплавців про мілини і є символом безпеки для людей на березі.

Тепер постарайтеся відчувати внутрішнє джерело світла у собі – світла, яке ніколи не гасне.»

III. Заключна частина

1. Анкета (Додаток Є.1)

Мета: визначити, наскільки учасники задоволені результатом тренінгу.

Час: 7-10 хв.

Обладнання: бланк анкети

Інструкція: Тренер роздає учасникам бланки анкет і пропонує максимально об'єктивно дати відповіді на поставлені у анкеті запитання.

2. Вправа «Піца» - «Грядка»

Мета: допомогти учасникам розслабитися.

Вид: рухлива.

Час: 5-10 хв.

Обладнання: -

Інструкція: Тренер пропонує учасникам розбитися на пари; пари розміщуються один за одним і, учасник, який стоїть ззаду, готує і пече на спині іншого піцу – виконують рухи під слова тренера (тренер показує всі дії на ватмані). Коли піца готова, учасники міняються ролями і, аналогічно, садять квіти на грядці.

- Як ви себе почуваєте?

3. Вправа «Портфель у дорогу»

Мета: оцінити діяльність кожного учасника в групі, дати настанови на майбутнє, розпустити групу.

Вид: аналітична.

Час: 25-30 хв.

Обладнання: аркуші паперу на кожного учасника, ручка.

Інструкція: Один учасник виходить з кімнати. Інші починають збирати йому в дорогу портфель. Дійсно, сьогодні останнє заняття, і цей портфель має допомогти людині в подальшому житті. У портфель складається те, що, на думку групи, допоможе їх колесі у впевненій взаємодії з людьми, особистісному рості, майбутній професійній діяльності. Обов'язково «від'їжджаючому» нагадується про те, що буде заважати у житті, тобто про негативні сторони особистості, над якими потрібно працювати. Для роботи вибирається секретар, який буде записувати все на окремому аркуші. Думка члена групи, яка вкладається у «портфель» має затверджуватися більшістю. В особистий реєстр кожному виписуються як негативні, так і позитивні якості.

Таким чином група працює з усіма. Після цього кожному зачитується вміст «портфеля».

4. Вправа «Похвали себе»

Мета: проаналізувати свої досягнення під час тренінгу.

Вид: аналітична.

Час: 5-7 хв.

Обладнання: заповнені бланки «таблиця очікувань» з 1 заняття; листки паперу, ручки.

Інструкція: Проаналізуйте і запишіть, чи реалізувалися протягом тренінгу ваші очікування, чи справилися Ви з зазначеними Вами хвилюваннями?

- Що нового Ви дізналися у процесі тренінгу?
- В чому себе перевершили?
- Яку нову форму поведінки випробували?
- Які нові для себе емоції пережили?
- Що готові перенести в реальне життя?

Учасники по черзі діляться своїми враженнями, досягненнями під час тренінгової роботи. Обговорюються почуття учасників.

5. Груповий малюнок

Мета: зобразити емоції, почуття, побажання від всього тренінгу

Час: 5-10 хв.

Обладнання: ватман, маркери.

Інструкція: Учасники малюють спільний малюнок, який відображає все, що залишилося в них від тренінгу: емоції, почуття, переживання тощо. Презентація. Обговорення.

Тренер простягає вперед руку і говорить: «Мені було дуже приємно з Вами працювати!» Тоді піднімається будь-хто з учасників і говорить про свої враження від тренінгу, при цьому кладе свою руку та руку тренера. Таким чином вчиняють інші учасники.

Після того як промови сказані і руки з'єднані, тренер говорить: «Ми освячуємо наші стосунки теплом, добром, любов'ю. Успіхів Вам, радості, добра! До побачення.»

Основні постулати педагогічної етики:

- Цінують дитину, ніколи не зраджуйте її, а у важку для неї хвилину приходьте на допомогу; не забувайте, що ви живете для учнів, а не навпаки.
- Любіть дітей, намагайтеся спілкуватися з ними так, щоб їм було комфортно, поблажливо ставтеся до їхньої неслухняності і витівок — це проблеми росту.
- Будьте доброзичливими, тому що доброта — ключ, яким відкриваються навіть озлоблені, поранені душі.
- Пам'ятайте, що будь-який ваш вихованець — особистість, що володіє почуттям власної гідності і заслуговує уважного ставлення.
- Щиро цікавтеся кожною дитиною, її проблемами; це розбудить у ній бажання ділитися з вами своїми думками і почуттями.
- Думайте про наслідки, не нашкодьте своїм вихованцям, бережіть їх фізичне і психічне здоров'я.
- Зберігайте чесність; не використовуйте неправду як засіб впливу на дітей; не роздавайте свідомо нездійснених обіцянок.
- Будьте порядними і шляхетними, не розголошуйте секрети і таємниці, довірені вам дитиною; не наговорюйте на неї; не мстїть за образливу витівку на вашу адресу.
- Вірте в учня; у будь-якій ситуації не позбавляйте його перспективи і можливості зміни до кращого.
- Визнайте привселюдно допущені на очах учнів помилки; а в критичних випадках перепрошуйте.
- Не обмежуйте себе штучно в проявах людяності; демонструйте учням радість і красу повноцінного життя.

**Діагностування у студентів
рівня сформованості комунікативності
як професійно значущої здібності педагога**

Визначити загальний рівень комунікативності допоможе тест В. Ф. Ряховського.

Для цього слід відповісти на запропоновані нижче запитання. Варіанти відповідей: «так», «ні», «іноді».

1. На вас чекає ординарна чи ділова зустріч. Чи вибиває вас із колії її очікування?
2. Чи відкладаєте ви візит до лікаря до останнього моменту?
3. Чи викликає у вас ніяковість і невдоволення доручення виступити з доповіддю, повідомленням, інформацією на нараді, зборах чи іншому подібному заході?
4. Вам пропонують поїхати у відрядження туди, де ви ніколи не були. Чи докладете ви максимум зусиль, щоб уникнути цього відрядження?
5. Чи любляєте ви ділитися своїми переживаннями з кимось?
6. Чи дратує вас, якщо незнайома людина на вулиці звертається до вас із проханням (показати дорогу, довідатися, котра година, відповісти на якийсь запитання)?
7. Чи вірите ви, що існує проблема батьків і дітей, що людям різних поколінь важко розуміти одне одного?
8. Чи посоромитеся ви нагадати знайомому, що він забув вам повернути невелику суму грошей, які позичив кілька місяців тому?
9. У ресторані чи в їдальні вам подали неякісну страву. Чи промовчите ви, лише сердито відсунувши тарілку?
10. Залишившись наодинці з незнайомою людиною, ви не вступите з нею в бесіду і відчуете себе обтяженим(ою), якщо першою заговорить та людина. Чи так це?
11. Чи жахається ви будь-якої великої черги, хоч би де вона була (у магазині, бібліотеці, касі кінотеатру)?
12. Чи боїтеся ви брати участь у будь-якій комісії з розгляду конфліктної ситуації?
13. У вас є власні критерії оцінки творів літератури, мистецтва, культури, і ні на чий міркування ви не зважаєте. Чи так це?
14. Почувши в кулуарах явно помилкову думку з добре відомого вам питання, чи віддасте ви перевагу мовчанню і не вступите в суперечку?
15. Чи викликає у вас неприємне почуття будь-яке прохання допомоги розібратися в тому чи іншому службовому питанні або навчальній темі?

16. Вам краще викласти свою думку (оцінку) в письмовій формі, ніж в усній?

Слід підрахувати суму набраних балів. За кожне «так» — 2 бали, «іноді» — 1, «ні» — 0. За класифікатором визначте, до якої категорії людей ви належите.

К л а с и ф і к а т о р :

30 — 32 бали — ви явно некоммунікбельні.

25 – 29 балів — ви замкнені, мовчазні, віддаєте перевагу самотності.
19 – 24 бали — ви певною мірою коммунікбельні й у незнайомих обставинах відчуваєте себе цілком упевнено.

14 – 18 балів — нормальна коммунікбельність.

9 – 13 балів — ви доволі коммунікбельні (іноді навіть занадто).

4 – 8 балів — коммунікбельність ваша дуже висока; скрізь відчуваєте себе чудово; беретеся за будь-яку справу, хоч далеко не завжди можете довести її до кінця.

3 бали — ваша коммунікбельність має хворобливий характер. Ви балакучі, багатослівні, втручаєтеся у справи, в яких зовсім не компетентні, запальні й образливі.

Міні-лекція на тему: Комунікативність учителя

Професійно-педагогічна комунікація ставить специфічні вимоги до якостей особистості вчителя, найважливішою серед яких є комунікативність як необхідна передумова успішної й активної роботи з педагогічною інформацією — інформацією, спрямованою на навчання і виховання учнів.

Комунікативність (лат. *communicatio* — зв'язок, повідомлення) — сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації.

Комунікативність може виявлятися через: *гіперкомунікативність* — намагання стати центром спілкування, неадекватне усвідомлення позиції партнерів, ігнорування їх кутів зору; *гіпокомунікативність* — нездатність нормально контактувати, організувати зворотний зв'язок із співрозмовником. Якщо гіперкомунікативність робить співрозмовника надокучливим, то за гіпокомунікативності розмова, як правило, згасає, партнери в процесі спілкування відчувають внутрішній дискомфорт і незадоволення його результатами.

Компонентами професійно-педагогічної комунікативності вчителя є: стійка потреба в систематичній різноманітній комунікації з дітьми в найрізноманітніших сферах; взаємодія загальнолюдських і професійних елементів комунікативності; емоційне задоволення на всіх етапах процесу комунікації; наявність здібностей до здійснення комунікації; прагнення до набуття комунікативних навичок і вмінь.

Комунікативність учителя формується під впливом багатьох чинників, серед яких переважають професійно-особистісні (сукупність професійних і особистісних якостей, яка утворюється внаслідок трансформації професійно важливих знань, вимог і вмінь в особистісно значущі для вчителя та виявляється у більш ефективній педагогічній діяльності, посиленні впливу на особистість учня).

До універсальних якостей особистості вчителя належать:

1) рівень ціннісного ставлення до професійно-педагогічної комунікації, який характеризується відображенням у свідомості особистості позитивної значущості комунікативних знань, уявлень, переконань, емоцій, ціннісних орієнтацій, дій людини, що забезпечується осмисленням здобутого в комунікативній діяльності особистісного досвіду;

2) комунікативна спрямованість, яка визначає комунікативну діяльність, перспективу цілеспрямованого розвитку комунікативної діяльності;

3) психологічна підготовленість, яка передбачає наявність у вчителя певних властивостей, що сприяють ефективному вивченню і впливу на внутрішній світ учнів, оптимальному управлінню учнівськими колективами;

4) доброзичливість, інтерес до роботи з дітьми, без чого неможливі успіхи у навчально-виховній роботі вчителя, його задоволення від роботи;

5) толерантність (лат. *tolerans* — терплячий), тобто терпимість до інших, розуміння, що всі люди індивідуальні і неповторні, що кожен має право на власну точку зору; визнання значущості особистості учня;

6) емпатійність (лат. *empathia* — співпереживання) — вміння бачити свою спорідненість з учнем, тактовно виразити себе і своє ставлення до нього, здатність порозумітися з ним. Основним механізмом емпатії є усвідомлена чи неусвідомлена ідентифікація з іншим;

7) рефлексивність (лат. *reflexio* — відображення), яка передбачає активне й відсторонене спостереження за своєю діяльністю, готовність до її перегляду, до різноманітних реакцій у взаємодії з дітьми. Важливим при цьому є вміння звільнитися від учительських амбіцій, бачити вихованця, прислухатися й придивлятися до нього, сприймати й аналізувати отриману від нього вербальну і невербальну інформацію. Завдяки цьому вчитель має змогу вчитися й у своїх учнів, на що здатні тільки сильні особистості;

8) прозорість, тобто ясність, для вихованців задумів і дій учителя, сприйняття його ними як «безпечної» людини. Виявляється вона у відмові від «дистанції» з учнями, довірливому спілкуванні з ними, готовності до їх запитань, спільних розмірковувань, що сприяє подоланню невизначеності у стосунках, установленню тісніших контактів;

9) інтелігентність, яка передбачає високий розумовий розвиток особистості, вміння адекватно оцінити ситуацію, логічно мислити, знаходити вирішення будь-якої проблеми, уникати грубощів, зневажливого ставлення до співрозмовника; раціональний вибір комунікативних засобів впливу; уміння говорити, готовність слухати і чути тощо;

10) конгруентність (лат. *congruentia* — відповідність, узгодження) — знання світу і почуттів дитини, сприйняття себе в ролі «учня», тобто особистості, яка розвивається, має право на помилку; діяльність «тут і тепер», сприйняття усього спонтанного в комунікативній ситуації;

11) товариськість: інтерес до людей; здатність розуміти почуття учнів, їхню позицію у взаємодії з іншими людьми; комунікабельність і контактність; потреба у контактах, легкість вступу в контакт, емоційно-позитивний тон спілкування; схильність до дружньої поведінки у комунікативних ситуаціях, встановлення приязних стосунків; уміння не розгублюватися, прагнути до ініціативи у спілкуванні, не залишатися в тіні, брати на себе роль лідера у групі. Суттєвими при цьому є уміння слухати, влучно висловлюватися, підтримувати розмову і змінити тему, познайомитися, знайти правильну форму звертання;

12) колективізм, що допомагає вчителю краще сприймати, розуміти і вивчати колектив учнів, формувати колективізм у кожного учня, згуртовувати учнівські колективи й спрямовувати їх енергію на розв'язання навчально-виховних завдань, коригувати внутріколективні, міжколективні й міжособистісні відносини, конфлікти;

13) контактність — здатність вступати у психологічний контакт, формувати довірливі відносини у зоні взаємодії, володіння навичками й уміннями спілкування і саморегуляції;

14) сугестивність (лат. *suggestio* — навіюю) — здатність педагога впливати на емоційну сферу дитини. Для цього він повинен створити доброзичливу для самопочуття й настрою дітей емоційну атмосферу, позитивно впливати на дитину природністю своєї поведінки.

Суттєвими є і такі важливі особистісні якості вчителя, як активність, дисциплінованість, організованість тощо.

Спеціальні якості вчителя характеризують внутрішню структуру його комунікативності. Серед них виокремлюють пізнавальні (дають змогу особистості сприймати, розуміти і вивчати навколишній світ, реалізовувати інтерес до пізнання, прагнення розвивати пізнавальний дар до співчуття, ідентифікації з іншими людьми), експресивні (надають виразності особистості, завдяки чому вона стає зрозумілою іншим людям, допомагають утримувати увагу до себе, забезпечують емоційну виразність), управлінські (забезпечують вплив на інших людей, самоконтроль тощо). Сформованість зазначених якостей забезпечує ефективність професійно-педагогічної діяльності.

Залежно від того, який принцип взаємодії реалізовано (суб'єкт-суб'єктна чи об'єкт-об'єктна), спілкування постає як функціонально-рольове або особистісно зорієнтоване.

Функціонально-рольове спілкування вчителя – суто ділове, стандартизоване, обмежене вимогами рольової позиції. Головна мета його – забезпечення виконання певних дій. Особисте ставлення педагога й учня не враховується й не виявляється.

Особистісно зорієнтоване спілкування вчителя передбачає виконання нормативно заданих функцій з виявом особистого ставлення, своїх почуттів. Головна мета впливу – розвиток учнів. Особистісно-орієнтоване спілкування – складна психологічна взаємодія. Як видно з його визначення, вчитель, який організує стосунки з учнями таким чином, спрямований не стільки на виконання нових завдань, скільки на розвиток учнів за допомогою певних дій, форм роботи.

Міні лекція на тему: Стилі педагогічного спілкування

Про педагога-майстра говорять: у нього гарний стиль спілкування з дітьми. Що таке стиль? Стиль – це усталена система способів та прийомів, які використовує вчитель у взаємодії. Вона залежить від особистісних якостей педагога і параметрів ситуації спілкування. Щодо якостей, які визначають стиль спілкування вчителя, то тут дослідники виокремлюють ставлення його до дітей і володіння організаторською технікою.

Безумовно, в основу стилю спілкування вчителя покладено його загальне ставлення до дітей і професійної діяльності в цілому. Воно може бути: активно-позитивним, пасивно-позитивним, ситуативно-негативним, стійким негативним.

Пасивно-позитивне ставлення вчителя визначається установкою: лише вимогливість та суто ділові стосунки можуть забезпечити успіх у навчанні. Звідси — сухий, офіційний тон, брак емоційного забарвлення взаємин, що збіднює спілкування і гальмує творчий розвиток вихованців.

Негативне ставлення до дітей навіть у репліці «Як мені набрид ваш клас», нестійкість позиції вчителя, який підпадає під вплив своїх настроїв та переживань, створює ґрунт для виникнення недовіря, замкненості, а то й таких форм самоутвердження, як лицемірство, брутальність і т. ін. Викликаючи негативне ставлення до себе, такий учитель працює проти свого предмета, проти школи й проти суспільства в цілому.

Отже, аналіз стилю свого спілкування слід розпочинати з почуття, яке у вас збуджують школа, учні, а також з готовності і вміння виявити своє позитивне ставлення, щоб одержати адекватну відповідь.

Залежно від ставлення педагог добирає найзручніші для нього способи організації діяльності учнів: або захоплює власним прикладом, або вміло радиться з приводу справи, або наказує зробити.

Усвідомивши соціально-етичні установки вчителя та способи їх виявлення в організації діяльності учнів, визначмо, яку систему усталених способів і прийомів у спілкуванні виявляє педагог, тобто якими є головні стилі його спілкування.

За В. Кан-Каликом, виокремлюють такі стилі педагогічного спілкування: захоплення спільною творчою діяльністю, дружнє ставлення, стиль спілкування-дистанції, спілкування-залякування, загравання.

Спрямованість на дитину, її розвиток, захопленість своєю справою, професійне володіння організаторською технікою і делікатність – це запорука продуктивного стилю спілкування.

1. *Дистанція* - педагог різко відокремлює себе від школярів, підкреслюючи різницю між ними. В адекватному варіанті дистанція виступає як показник провідної ролі педагога, в абсолютизованому призводить до авторитаризму, обмежує творчий потенціал сумісної діяльності учнів і вчителів.

2. *Менторський* - один із крайніх різновидів дистанції, педагог настільки засвоює розуміння своєї значущості, що спілкується виключно в поблажливо-повчальному тоні («деточка»). У гіршому випадку це призводить до повної втрати контактів, обмежує їх суто інформативною стороною.

3. *Залякування* - наслідок власної невпевненості за вищого статусу педагога. Учень ставиться в повну залежність від волі вчителя. Характерні фрази: «Я тебе в порошок зітру», «Бачу тебе наскрізь і на три метри під собою» викликають негативне ставлення до педагога. Виникає відчуття відчуження, страху, нелюбові.

4. *Загравання* - зовні протилежний стиль до «залякування», хоча в основі - невпевненість у собі, відсутність особистої комунікативної культури та загальнопедагогічної підготовки. Педагог надто стурбований тим, як сподобатись учням, схильний завойовувати штучний дешевий авторитет. Особливо небезпечно саме молодому вчителю скотитися до такого рівня.

5. *Дружня прихильність* - в основі її щира прихильність та інтерес до особистості учня, класу в цілому, повага, відкритість контактам, сприяє успішній навчально-виховній діяльності.

6. *Сумісна творчість* - стиль педагогіки співробітництва, найважчий і найпродуктивніший. Повна відкритість особистостей, спільна мета досягається спільними зусиллями.

Опитувальник

визначення моделі педагогічного спілкування

1. Чи потребуєте ви реальної підготовки до уроку навіть із відомої й неодноразово опрацьовуваної теми?
2. Ви віддаєте перевагу логічному викладу матеріалу перед емоціями?
3. Чи хвилюєтеся ви перед уроком?
4. Під час пояснення матеріалу ви залишаєтеся на одному місці (перед столом, дошкою)?
5. Ви часто використовуєте методичні прийоми, які «успішно» працювали раніше?
6. Ви дотримуєтеся завчасно розробленої схеми уроку?
7. Чи часто під час уроку ви включаєте в нього щойно придумані, згадані приклади, ілюструєте сказане свіжою подією, свідком якої ви стали?
8. Ви включаєте учнів в обговорення питань теми?
9. Ви прагнете розповісти якомога більше з теми, незважаючи на стан сприйняття учнів?
10. Чи часто вам удається під час уроку вдало пожартувати?
11. Чи найчастіше ви ведете урок, не відриваючись від конспекту?
12. Чи виводить вас із рівноваги непередбачений шум і пожвавлення у класі?
13. Чи потребуєте ви багато часу (5-8 хв.), щоб відновити порушений контакт і знову заволодіти увагою класу?
14. Чи підвищуєте голос, робите паузу, якщо відчуваєте неухважність учнів?
15. Чи буває, що, ставлячи цікаві проблемні запитання, самі відповідаєте на них?
16. Чи подобається вам, щоб під час вашого пояснення вам ставили запитання?
17. Чи забуваєте ви під час пояснення теми про те, хто вас слухає?
18. Чи є у вас звичка, пояснюючи, вибирати 2-3 обличчя і слідкувати за їхніми емоційними реакціями?
19. Чи виводять вас із ладу скептичні посмішки на обличчях учнів?
20. Чи помічаєте ви зміни в настрої класу протягом уроку?
21. Чи підтримуєте ви бажання учнів вступати з вами в діалог, дискусію?
22. Чи відповідаєте ви на репліки з класу одразу ж?
23. Чи використовуєте ви ті самі жести для підкріплення своїх думок

незалежно від ситуації?

24. Чи пояснюєте ви тему настільки широко, що вам не вистачає відведеного часу?

25. Чи почуваетесь ви після уроку-пояснення настільки втомленим, що, здається, не в змозі в той самий день провести такий самий урок ще раз?

Ключ:

Моделі спілкування	Так «+»	Ні «-»
Дикторська (мах = 206-100%)	4, 6, 11, 15, 17, 23	1, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 24
Неконтактна «Китайська стіна» (мах -146-100%)	9, 11, 13, 14, 15	1, 7, 8, 12, 16, 18, 19, 20, 21
Диференційована увага «Локатор» (мах = 146 - 100%)	10, 14, 18, 20, 21	2, 4, 6, 13, 15, 17, 23
Гіперфлексивна «Тетеря» (мах =126-100%)	9, 11,15,17, 23, 24	8, 12, 19, 20, 21, 22
Негнучкого реагування «Робот» (мах= 146 - 100%)	1, 2, 5, 6, 13, 15, 23	7, 8, 9, 11, 16, 21, 24

Інтерпретація результатів:

Модель дикторська («Монблан») — педагог відсторонений від учнів, «ширяє» над ними в царині знань. Учні - безлика маса слухачів. Ніякої особистісної взаємодії, педагогічні функції зведені до інформаційного повідомлення. Наслідок: відсутність психологічного контакту, безініціативність і пасивність учнів.

Модель неконтактна («Китайська стіна») - педагог також відсторонений від учнів, але сприйняття ним учнів не є байдужим, швидше поблажливим, зверхнім. Наслідок: слабкість взаємодії з учнями, з їх боку - байдуже ставлення.

Модель диференційованої уваги («Локатор») — основана на вибіркових стосунках з учнями. Педагог орієнтований не на весь клас, а на

частину - або на обдарованих, або на відстаючих, або на середняків. Наслідок: педагог втрачає вплив на колектив, слабка взаємодія.

Модель гіпорефлексивна («Тетеря») - педагог у спілкуванні замкнений сам у собі - він чує себе і спілкується із собою й ніяк не реагує на слухачів, емоційна глухота до інших. Наслідок: відсутність взаємодії між учнями і вчителем, навколо якого виникає психологічний вакуум, учні самі по собі, учитель сам по собі, навчально-виховна взаємодія представлена формально.

Модель гіперрефлексивна («Гамлет») - протилежна за психологічною основою до попередньої. Педагог стурбований не стільки змістовою стороною взаємодії, стільки тим, як він сприймається учнями. Для нього головне - міжособистісні стосунки. Він постійно сумнівається в дієвості своїх аргументів, у правильності вчинків, гостро реагує на нюанси ставлення до нього, винуватить у всьому себе. Наслідок: неадекватні реакції вчителя на учнів, можлива втрата головної позиції педагога.

Модель негнучкого реагування («Робот») - взаємини педагога й учнів будуються за жорсткою програмою, де чітко визначені мета, завдання заняття, дидактично виправдані методичні прийоми, але педагог не володіє чуттям ситуації спілкування, не враховує психологічні особливості учнів. Наслідок: низька ефективність педагогічної взаємодії.

Модель авторитарна («Я сам») - одностороння активність педагога, учні - виконавці інструкцій. Педагог - головна і єдина діюча особа, яка ставить запитання, відповіді, дає судження і аргументи. Наслідок: виховується пасивність учнів, втрачається творчий характер навчання.

Модель активної взаємодії («Союз») - педагог постійно знаходиться в діалозі з учнями, тримає їх у мажорному настрої, підтримує ініціативу, гнучко реагує на зміни в психологічному настрої колективу. Усі проблеми вирішуються творчо спільними зусиллями учнів та педагога, який зберігає рольову дистанцію, але дотримується дружньої взаємодії в стосунках з учнями. Наслідок: продуктивність навчально-виховної педагогічної взаємодії.

Опитувальник домінуючого стилю керівництва

Інструкція. Уважно прочитайте запитання, проаналізуйте свої уявлення, думки, поведінку, виберіть той варіант відповіді, який вам найбільше підходить.

На бланку під номером запитання поставте «хрестик» у клітинці вибраного вами варіанту відповіді.

Відповідь	Запитання									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
а										
б										
в										

1. Чи вважаєте ви, що дитина повинна:

- а) ділитися з вами всіма своїми думками, почуттями;
- б) говорити вам тільки те, що вона сама захоче;
- в) залишати свої думки й переживання при собі.

2. Якщо учень узяв у іншого учня олівець чи ручку, то ви:

- а) щиро з ним поговорите й дасте можливість йому самому прийняти потрібне рішення;
- б) дасте можливість самим дітям розібратись у своїх проблемах;
- в) повідомите про це всім дітям і примусите повернути взяте з вибаченням.

3. Рухливий, іноді недисциплінований учень сьогодні на занятті був зосереджений, азартний і добре виконав завдання. Як ви вчините:

- а) похвалите його і покажете його роботу всім дітям;
- б) проявите зацікавленість, з'ясуєте, чому так добре вийшло сьогодні;
- в) скажете йому: «Завжди б так займався».

4. Учень, заходячи до класу, не привітався з вами. Як ви вчините:

- а) примусите його голосно при всіх привітатися з вами;
- б) не звернете на це уваги;
- в) зразу почнете спілкуватися з учнями не згадуючи про вчинок.

5. Учні спокійно працюють. У вас є вільна хвилина. Що ви робитимете?

- а) спокійно, не втручаючись, поспостерігаєте, як вони працюють і спілкуються;

- б) комусь допоможете, підкажете, зробите зауваження;
- в) займете своїми справами (записи, перевірка зошитів тощо).
- 6. Яка точка зору здається вам більш правильною:
 - а) почуття, переживання учня, дитини ще поверхові, швидкоплинні й на них не варто звертати особливої уваги;
 - б) емоції, переживання учня – важливі фактори, за допомогою яких його можна ефективно навчати й виховувати;
 - в) почуття дитини дивовижні, переживання – значущі й до них треба ставитись обережно, тактовно.
- 7. Ваша вихідна позиція в роботі з дітьми:
 - а) дитина – слабка, нерозумна, неосвічена істота, і тільки дорослий може і повинен навчити й виховати її;
 - б) у дитини багато можливостей для саморозвитку. А допомога дорослого повинна бути спрямована на максимальне підвищення активності самої дитини;
 - в) дитина розвивається майже некеровано під впливом спадковості й сім'ї, тому головне, щоб вона була здорова, сита і не порушувала дисципліну.
- 8. Як ви ставитеся до активності самого учня:
 - а) позитивно – без неї неможливий повноцінний розвиток;
 - б) негативно – вона часто заважає цілеспрямовано та плановірно вести навчання й виховання;
 - в) позитивно, але тільки тоді, коли вона узгоджена з педагогом.
- 9. Учень не захотів виконувати завдання під приводом, що він уже зробив це раніше. Ваші дії:
 - а) сказали б: «Ну, не треба»;
 - б) примусили б виконати роботу;
 - в) запропонували б інше заняття.
- 10. Яка позиція, на вашу думку, є більш правильною:
 - а) дитина повинна бути вдячною дорослим за турботу про неї;
 - б) якщо вона не усвідомлює турботи про неї, не цінує її, то це її справа: колись пошкодує;
 - в) педагог повинен бути вдячним учням за їхню довіру й любов.

Ключ для обробки відповідей

Відповідь	Запитання									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

а	2	3	2	2	3	1	2	3	1	2
б	3	1	3	1	2	2	3	1	2	1
в	1	2	1	3	1	3	1	2	3	3

Відповідь, зазначена у відповідній клітинці, оцінюється вказаною в ній сумою балів.

Загальна сума, що характеризує стиль педагога, дорівнює сумі всіх отриманих балів.

25-30 балів – домінує демократичний стиль;

20-24 бали – схильність до авторитарного стилю;

10-29 балів – вираження ліберального стилю.

Міні лекція на тему: Стилі педагогічного керівництва

Стиль керівництва, як і ставлення, є складником загального стилю спілкування вчителя.

Розгляньмо основні стилі керівництва, зосередивши увагу на стратегії діяльності керівника, формі організації ним взаємодії, педагогічних наслідках, і переконаймося, що ставлення вчителя детермінує його організаторську діяльність.

Спочатку визначимо ці стилі відповідно до стратегії взаємодії.

Авторитарний — стиль диктату, коли підлеглий розглядається тільки як пасивний виконавець і йому фактично відмовлено у праві на самостійність та ініціативу.

Демократичний — стиль, що ґрунтується на глибокій повазі до особистості кожного; засадою для нього є довіра й орієнтація на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу.

Ліберальний — стиль, що характеризується браком стійкої педагогічної позиції; виявляється у невтручанні, низькому рівні вимог, формальному розв'язанні проблем.

Техніка керування у кожного стилю своєрідна. Авторитарний учитель, самочинно визначаючи спрямованість діяльності групи, вказує, хто з ким повинен працювати, як мусить робити. Це придушує ініціативу учнів. Основні форми взаємодії: наказ, вказівка, інструкція, догана. Навіть подяка за таких настанов звучить як докір: «Ти добре сьогодні відповідав. Не чекала від тебе такого». Реакція на помилки — висміювання, різкі слова. Вчитель лаконічний, не терпить заперечень.

Якщо ми обираємо авторитарний стиль у взаємодії, то можемо розраховувати на предметний результат, проте психологічний клімат у процесі виконання справи не буде сприятливим: робота йде лише під контролем, немає відповідальності, гальмується становлення колективістських якостей, розвивається тривожність.

Педагог, що вибрав демократичний стиль, спирається на думку колективу, прагне донести мету діяльності до свідомості кожного учня і залучити всіх до активної участі в обговоренні роботи. Основні способи взаємодії: заохочення, порада, інформація, координація, що розвиває в учнів упевненість у собі, ініціативність. У цьому разі ми не можемо зразу розраховувати на високий предметний результат. Проте, оскільки формується почуття відповідальності, підвищується творчий тонус, поступово розвивається здатність свідомо, самостійно і творчо

працювати, то ми забезпечуємо стабільний результат у праці і закладаємо міцний фундамент розвитку особистості.

Ліберальний учитель прагне не втручатися в життя колективу, легко піддаючись часто-густо суперечливим впливам. Форми його роботи зовні нагадують демократичні, але через відсутність власної активності і зацікавленості, нечіткість програми і брак відповідальності у самого керівника робота йде на самоплив, виховний процес некерований. Результати праці значно нижчі.

Авторитарний стиль керівництва серед педагогів традиційний (чітка «батьківська» позиція за Е.Берном) і, на перший погляд, найефективніший. Нас виховували в школі, в сім'ї, тому тяжіння до таких методів закладене в нас дуже глибоко.

Учитель авторитарний, образно кажучи, застібається на всі гудзики. Його «я» – дутої сили, він про це здогадується, але головне – щоб ніхто про це не здогадався. Йому не можна «розстебнутись»: король голий. Тому, керуючи, він використовує страх. Його влада – на вмінні робити боляче, постійно виводячи учня з рівноваги, створюючи навколо себе коло ненависті, стресу, страху, болю. Моє велике «я» – «над». Вони, жалюгідні – внизу Між нами – прірва, емоційна холодність, відчуженість. Я сильний. Ненависть підтримує мене, робить мене сильним.

Причому людина може й не усвідомлювати цього, обираючи такий стиль керівництва. Найчастіше вона сама травмована подібним стилем у дитинстві і не може вийти за його межі. Життя такої людини – постійний стрес, а де стрес, там психічні зриви, хвороби. Як у неї самої, так і в тих, ким вона керує.

Ліберальний стиль протилежний авторитарному, хоча в основі його – те саме: слабкість «я», почуття неповноцінності (дитяча позиція за Е.Берном). Проте «я» такого учителя в своїй слабкості агресивне, ліберально-пасивне. Такий учитель не знає себе, його «я» – сліпе, тому він не вірить собі, боїться себе, боїться бути собою і брати відповідальність, не сформований як особистість. Це дитина серед дітей. Він заробляє дешеві позитивні емоції від учнів на перших порах, але їм швидко набридає і вони «вилазять йому на голову», керують ним, зневажають – результати його роботи низькі.

Причому серед цих учителів розумні, інтелектуально багаті фахівці-предметники, які досягли високого рівня знань, але не здатні осягнути психологію дітей, їм не вистачає умінь взаємодії з колективом дітей чи взагалі у спілкуванні з людьми.

Як почувуються діти за такого керівництва? Їм неприємно, вони відчують ненормальність стосунків між ними і дорослим. Такого вчителя не поважають. Його внутрішній стан не можна назвати добрим. Він часто і не підозрює, що, заграючи з дітьми, будучи з ними ніби нарівні, не отримує позитивного зворотного зв'язку й перебуває на грані психічного зриву, ненавидить дітей і професію. Цей стиль найважчий для корекції, виростити «я» на слабкому фундаменті – завдання не з легких.

Демократичний стиль – стиль сильної, впевненої в собі особистості (позиція «Дорослий – Дорослий» за Е.Берном), яка любить і поважає себе й дітей, наближається до дітей і розуміє їх. Такий учитель будує своє спілкування з дітьми не надто спускаючись до їхнього рівня і не піднімаючись над ними. Він старається підняти їх до спілкування нарівні – наскільки це можливо для віку та індивідуальності учня. Це складно, і щасливий той учитель, який уміє так керувати – який цього досяг свідомо або має природний дар.

Практика показує, що цей стиль найдосконаліший. В його основі лежить терпимість до бажань, проблем, особливостей дитини. Учень вірить у те, що вчитель йому допоможе, а вчитель працює, викликаючи ініціативу учнів.

Зрештою, у всіх педагогів-новаторів – один із секретів ефективності, успіху в роботі – досконале володіння керівництва дітьми, такою позицією в спілкуванні. «Я» такого вчителя посправжньому сильне й тому відкрите.

**Міні лекція на тему:
Конфлікт у педагогічній діяльності**

Взаємодію з учнями вчитель організує через розв'язання педагогічних ситуацій. У педагогічній ситуації вчитель вступає в контакт з учнем із приводу його конкретного вчинку, дії.

Протягом навчального дня вчитель включається в широкий діапазон взаємин з учнями з різних приводів.

При розв'язанні педагогічних ситуацій дії вчителів часто визначаються їхньою особистою образою на учнів. У вчителя тоді з'являється прагнення вийти переможцем у протиборстві з учнем, не опікуючись тим, як учень вийде із ситуації, що засвоить зі спілкування з учителем, як зміниться його ставлення до себе та дорослих.

Учневі важко щодня виконувати правила поведінки у школі та вимоги вчителів на уроках і перервах, тому природні незначні порушення загального порядку: можливі сварки, образи, зміна настрою тощо.

Правильно реагуючи на поведінку учнів, учитель бере ситуацію під власний контроль і відновлює порядок. Поспішність в оцінках учинку часто призводить до помилок. Викликає обурення в учня несправедливість із боку вчителя, і тоді педагогічна ситуація переходить у конфлікт.

Конфлікт (від лат. Conflictus - зіткнення) - це зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок, точок зору, поглядів тощо.

Конфлікт у педагогічній діяльності часто виявляється як прагнення вчителя затвердити свою позицію та як протест учня проти несправедливого покарання, неправильної оцінки його діяльності, учинку.

Конфлікти надовго руйнують систему взаємин між учителем та учнями, викликають у вчителя стан глибокого стресу, незадоволеність своєю роботою; такий стан підсилюється свідомістю того, що успіх у педагогічній роботі залежить від поведінки учнів, з'являється стан залежності вчителя від «милості» учнів.

В. Сухомлинський так пише про конфлікти у школі: «Конфлікт між педагогом і дитиною, між учителем і батьками, педагогом і колективом — велика біда школи. Найчастіше конфлікт виникає тоді, коли вчитель думає про дитину несправедливо. Думайте про дитину справедливо - і конфліктів не буде. Уміння уникнути конфлікту - одна зі складових

частин педагогічної мудрості вчителя. Попереджаючи конфлікт, педагог не тільки збирає, а і створює виховну силу колективу».

Але не можна думати, що конфлікти взагалі мають тільки негативний вплив на особистість і діяльність. Уся справа в тому, ким, коли й наскільки ефективно він розв'язується. Відхід від конфлікту, що розв'язується, погрожує переходу його всередину, у той час як прагнення його розв'язати спричиняє можливість конструювання нових відносин на іншій основі.

Види педагогічних ситуацій і конфліктів

У процесі педагогічної діяльності можна виділити два основних типи ситуацій, що вимагають розв'язання:

1) типова — це часто повторювана при тих самих обставинах ситуація. Вона має подібні джерела та причини.

Наприклад, запізнення та пропуски занять учнями, невиконання домашніх завдань і т. д.

2) нетипова — ситуація, нехарактерна для даного учня чи групи.

Наприклад, здійснення правопорушення, випадки злочинства у класі чи в гуртожитку, втеча учня зі школи.

Такі ситуації вимагають виявлення причин та їх обґрунтованого аналізу для організації роботи із запобігання подібних випадків.

Серед потенційно конфліктогенних педагогічних ситуацій можна виділити такі:

- ситуації (чи конфлікти) діяльності, що виникають із приводу невиконання учнем навчальних завдань, успішності, позаурочної діяльності;
- ситуації (конфлікти) поведінки, що виникають із приводу порушення учнем правил поведінки;
- ситуації (конфлікти) відносин, що виникають у сфері емоційно-особистісних відносин учнів і вчителів, у сфері їхнього спілкування у процесі педагогічної діяльності.

Особливості педагогічних конфліктів:

• Професійна відповідальність учителя за педагогічно коректне розв'язання ситуації: адже навчальний заклад, у якому навчається дитина, — модель суспільства, де учні засвоюють соціальні норми та відносини між людьми.

• Учасники конфліктів мають різний соціальний статус (учитель — учень), чим і визначається їхня різна поведінка в конфлікті.

• Різниця віку та життєвого досвіду учасників розводять їхні позиції в конфлікті, породжує різний ступінь відповідальності за помилки при їх

розв'язанні.

- Різне розуміння подій та їх причин учасниками (конфлікт «очима вчителя» й «очима учня» бачиться по-різному), тому вчителю не завжди легко зрозуміти глибину переживань учня, а учню — упоратися зі своїми емоціями, підкорити їх розуму.

- Присутність інших учнів при конфлікті робить їх зі свідків учасниками, а конфлікт набуває виховного сенсу і для них; про це завжди доводиться пам'ятати вчителю.

- Професійна позиція вчителя в конфлікті зобов'язує його взяти на себе ініціативу в його розв'язанні та на перше місце зуміти поставити інтереси учня, в якого формується особистість.

- Усяка помилка вчителя при розв'язанні конфлікту породжує нові ситуації та конфлікти, в які включаються інші учні.

- Конфлікт у педагогічній діяльності легше попередити, ніж успішно розв'язати.

Причини конфліктів:

При всій розмаїтості конфліктів можна виділити їх основні причини:

- В останні роки учні сильно змінилися, тоді як деякі вчителі бачать їх такими, якими були учні десять-п'ятнадцять років тому, тому стосунки з учнями складаються напружені.

- Відсутність взаєморозуміння між педагогами й учнями, викликана, насамперед, незнанням вікових психологічних особливостей вихованців. Так, підвищена критичність, притаманна підлітковому віку, найчастіше сприймається вчителями як негативне ставлення до особистості.

- Консерватизм і стереотипність у виборі виховних методів і засобів.

- Учителем, як правило, оцінюється не окремий учинок учня, а його особистість. Така оцінка часто визначає ставлення до учня інших учителів.

- Оцінка учня нерідко будується на суб'єктивному сприйнятті його вчинку та малої поінформованості про його мотиви, особливості особистості, умови життя в родині.

- Учителю складно провести аналіз ситуації, яка склалася, він квапиться суворо покарати учня.

- Немаловажне значення має характер відносин, що склались між учителем та окремими учнями; особистісні якості та нестандартна поведінка цих учнів є причиною постійних конфліктів з ними.

- Особистісні якості вчителя (дратівливість, брутальність, бажання помститись, самовдоволеність, беспорядність); настроїв учителя під час взаємодії з учнями; життєве неблагополуччя вчителя.

- Загальна атмосфера й організація роботи в педагогічному колективі.

К. У. Томасом і Р. Х. Кілменном були розроблені основні найбільш сприятливі стратегії поведінки в конфліктній ситуації. Вони вказують, що існують п'ять основних стилів поведінки при конфлікті: пристосування, компроміс, співробітництво, ігнорування, суперництво чи конкуренція. Стиль поведінки в конкретному конфлікті, вказують вони, визначається тією мірою, в якій ви хочете задовольнити власні інтереси, діючи при цьому пасивно чи активно, й інтереси іншої сторони, діючи спільно чи індивідуально.

Тест «Наскільки ви конфліктні?»

Інструкція. Вам пропонується відповісти на сім запитань. Кожне запитання має три варіанти відповідей. Виберіть те, котре більше всього вам підходить.

1. Уявіть, що у громадському транспорті починається суперечка на підвищених тонах. Ви:

- а) уникаєте втручання;
- б) можете встати на сторону потерпілого чи того, хто правий;
- в) завжди втручаєтесь і відстоюєте свою точку зору.

2. На зборах (наradі тощо) чи критикуєте ви керівництво за допущені помилки:

- а) ні;
- б) так, але в залежності від вашого особистого ставлення до нього;
- в) завжди критикуєте за помилки не тільки начальство, а й тих, хто його захищає.

3. Чи любите ви сперечатися зі своїми колегами, друзями:

а) тільки якщо вони не вразливі, і ці суперечки не псують ваших стосунків;

- б) так, але тільки із принципових, важливих питань;
- в) ви сперечаєтесь зі всіма і з будь-якого приводу.

4. Удома на обід подали недосолене блюдо. Ваші дії:

- а) не помічаєте таку дрібницю;
- б) мовчки візьмете сільничку;
- в) не утримаєтесь від зауваження і, можливо, демонстративно відмовитесь від їжі.

5. На вулиці, у транспорті вам наступили на ногу. Ваша реакція:

- а) обурено подивитесь на кривдника;
- б) сухо зробите зауваження;
- в) висловитесь, не соромлячись у вираженнях.

6. Хтось із близьких купив річ, що вам не сподобалась. Ви:

- а) промовчите;
- б) обмежитесь коротким тактовним коментарем;
- в) улаштуєте скандал через порожню витрату грошей.

7. Не повезло в лотереї. Як ви сприймаєте це:

а) постараетесь бути байдужим, але в душі дасте собі слово ніколи в ній більше не брати участь;

б) не приховаєте досаду, але поставитесь до того, що сталося, із гумором, пообіцяєте взяти реванш;

в) квиток без виграшу надовго зіпсує настрої.

Обробка результатів. Кожну відповідь «а» оцініть у 4 бали, «б» - 2 бали, «в» - 0 балів. Підрахуйте суму.

Інтерпретація результатів.

Якщо ви набрали:

20-28 балів – ви тактовні, не любите конфліктів, уникаєте критичних ситуацій. Коли ж вам доводиться вступати в суперечку, то ви враховуєте, як це відіб'ється на вашому становищі чи дружніх стосунках. Ви прагнете бути приємним для оточуючих.

10-18 балів – про вас кажуть, що ви – конфліктна особа, але насправді ви конфліктуєте лише тоді, коли немає іншого виходу і всі засоби вичерпані. Ви наполегливо відстоюєте свою думку, незважаючи на те, як це відіб'ється на вашому становищі, при цьому не виходите за рамки конкретності. За все це вас поважають.

8 і менше балів – ви шукаєте привід для суперечок, велика частина яких зайві, дріб'язкові. Любите критикувати, але тільки тоді, коли це вигідно вам. Ви прагнете нав'язувати свою думку, навіть якщо не впевнені, що праві.

**Міні-лекція на тему:
Самовиховання педагога – шлях формування професійної
компетентності**

Самовиховання — це формування людиною своєї особистості відповідно до свідомо поставленої мети.

Для педагога робота над собою — необхідна передумова набуття і збереження професіоналізму. Це цілеспрямований процес, він є продовженням професійного виховання, коли майбутній учитель з об'єкта виховного впливу («Я — студент, хай мене вчать») перетворюється на суб'єкт організації власної життєдіяльності («Я — майбутній спеціаліст, готую себе до цього»): самостійно обирає мету самовдосконалення, постійно аналізує здобутки професійного зростання, займається самоосвітою. Без такої роботи розвитку власної майстерності не уявляли собі навіть найталановитіші педагоги. А. Макаренко неодноразово наголошував: «Майстром може стати кожен, якщо йому допоможуть і якщо він сам працюватиме»; «Кожен з вас, молодих педагогів, буде неодмінно майстром, якщо не покине нашої справи, а наскільки він оволодіває майстерністю, — залежить від власної наполегливості».

З чого починається самовиховання вчителя? З усвідомлення різниці між уявленням про себе як майбутнього професіонала і реальними можливостями.

Мотивом — збудником роботи над собою є розуміння невідповідності між «Я-реальним» та «Я-ідеальним». Це можливо в тому разі, якщо у майбутнього вчителя є професійний ідеал і здатність до самопізнання.

Самопізнання як процес цілеспрямованого отримання інформації про розвиток якостей своєї особистості — складна психологічна дія, якої треба спеціально вчитися. «Пізнай себе — і ти пізнаєш світ», — говорили древні, підкреслюючи важливість і складність цього процесу.

Яким чином людина пізнає себе? Через самоспостереження, самоаналіз, самооцінювання, самопрогнозування.

Самоаналіз — аналіз свого внутрішнього світу, своєї діяльності; полягає у зіставленні того, що планувалося, з тим, що зроблено або могло бути зроблено, у виокремленні певних рис, якостей для докладного вивчення. Здійснюючи самоаналіз, майбутній учитель критично оцінює себе: аналізує успіхи спілкування на практиці в школі, бере до уваги свій попередній досвід, дивиться на себе очима своїх товаришів, викладачів. Зіставлення різних позицій щодо окремих якостей

особистості і професійної позиції в цілому (ставлення до людини, відповідальність, ініціативність, здатність впливати на інших тощо) дає уявлення про реальну картину розвитку, яку слід сприймати неупереджено.

На підставі самоаналізу формується самооцінка як компонент само-свідомості, що містить поряд із знанням про себе оцінку своїх здібностей, моральних якостей і вчинків. Важливою є вимога до самооцінки — її адекватність реальному рівневі розвитку. Небажана як завищена, так і занижена самооцінка. Крім здійснення аналізу й оцінки, слід уявити себе в певних ситуаціях діяльності, розробляючи можливі варіанти поведінки, а також передбачаючи можливий ефект діяльності. Таке самопрогнозування як відображення у свідомості «Я — у майбутньому» доповнює картину самопізнання характеристикою особистості з урахуванням життєвих планів.

Отже, початок самовиховання вчителя можливий за потреби у нього змінити позицію школяра на позицію спеціаліста, за потреби у самовдосконаленні. Професійний ідеал у зіставленні з розумінням своїх можливостей спонукатиме до вдосконалення. Обмірковуючи свій шлях до ідеалу, ми аналізуємо поелементно наші реалії, обираючи для активного впливу ті риси професійного обличчя, які потребують розвитку. Так, зробивши на підставі аналізу висновок, що найневідповіднішою рисою у нашій професійній характеристиці є невпевненість у собі, яка дестабілізує поведінку на людях, гальмує активність, ми повинні усвідомити, визнати цю рису в собі і відчутти своє ставлення до поведінки, обтяженої невпевненістю. Самопрогнозування як вироблення установки на самозміну накреслить нам картину зміни нашої поведінки і ставлення. Все це в комплексі може бути поштовхом до послідовної роботи над собою: пошуку шляхів, засобів самовиховання та організації досвіду опанування різними прийомами подолання негативного стану.

(Докладніше з кожним способом самовиховання студенти можуть ознайомитися за матеріалами посібників: *Рувинский Л. И.* Самовоспитание личности. — М., 1984; *Мудрик А. В.* Учитель: мастерство и вдохновение. — М., 1986; *Бондаревский В. Б.* Беседы о самовоспитании. — М., 1976.).

Копітка робота над собою дасть майбутньому вчителю змогу виробити свій індивідуальний стиль педагогічної діяльності як ознаку творчого рівня професійної компетентності.

Методика дослідження самооцінки

Подано 20 різних якостей особистості. В лівій колонці (ідеал) ви повинні проранжувати дані якості за привабливістю, в тій мірі, в якій вони Вам імпонують, якими Ви хочете володіти. Потім в правій колонці (Я) ранжуєте ці якості по відношенню до себе. Між бажаним і реальним рівнем кожної з якостей визначається відмінність (d), яка підноситься до квадрату (d²).

Ідеал	Якості особистості	Я	Відмінність	
			d	d ²
	Терплячість			
	Наполегливість			
	Відповідальність			
	Професіоналізм			
	Стриманість			
	Чуйність			
	Справедливість			
	Ентузіазм			
	Комунікабельність			
	Інтелектуальність			
	Спокій			
	Активність			
	Енергійність			
	Дисциплінованість			
	Вимогливість			
	Цілеспрямованість			
	Емпатійність			
	Оптимізм			
	Впевненість			
	Впертість			

Коефіцієнт рангової кореляції визначається за формулою:

Де, n – число використаних при ранжуванні якостей.

Чим ближчий коефіцієнт до 1 (від 0,7 до 1), тим вища самооцінка, і навпаки. Про адекватну самооцінку свідчить коефіцієнт від 0,4 до 0,6.

Дані заносяться в таблицю з розрахунку: високий рівень – адекватна самооцінка (при $K=0,4-0,6$), середній рівень – занижена (завищена) самооцінка (при $K=0,2-0,4$; $K=0,6-0,8$) та низький рівень – дуже занижена (завищена) самооцінка (при $K=0-0,2$; $K=0,8-1$).

Анкета

Ваше ім'я (за бажанням) _____

1. Ваші очікування від тренінгу справдилися на:

- а) 10 %;
- б) 50 %;
- в) 100 %;
- г) власний варіант _____.

2. Оцініть наступні показники за 10-ти бальною шкалою:

- а) робота групи _____ б.;
- б) власна робота в групі _____ б.;
- в) атмосфера в групі _____ б.;
- г) робота тренера _____ б.;
- д) рівень здобутих знань _____ б.;
- е) роздатковий матеріал _____ б.

3. Ваші побажання тренеру тренінгу

4. Що найбільше не сподобалось?

5. Що найбільше сподобалося?

Дякуємо за співпрацю!

Список використаних джерел:

1. Агеева И. А. Успешный учитель : тренинговые и коррекционные программы / И. А. Агеева. – СПб. : Речь, 2007. – 208 с.
2. Горбатова Е. А. Теория и практика психологического тренинга : учебное пособие / Е. А. Горбатова. – СПб : Речь, 2008. – 320 с.
3. Жуков Ю. М. Диагностика и развитие компетентности в общении / Ю. М. Жуков, Л. А. Петровская, П. В. Растянников. – Киров, 1991.
4. Завалевський Ю. І. Сучасний вчитель: вимір часу: навчально-методичний посібник для вчителів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Ю. І. Завалевський. – Київ : Видавничий дім «Букрек», 2008. – 288 с.
5. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
6. Петровская Л. А. Теоретические и методологические проблемы социально-психологического тренинга / Л. А. Петровская. – М., 1982.
7. Прутченков А. С. Социально-психологический тренинг межличностного общения / А. С. Прутченков. – М., 1991.
8. Фанч Ф. Преобразующие диалоги : учебник по практическим техникам для содействия личностным изменениям / Флемминг Фанч // Пер. с англ. – Киев : Д. А. Ивахненко, 1997. – 400 с.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Професійний розвиток майбутнього вчителя початкової школи.....	5
Тема 1. Формування позитивного образу сучасного вчителя початкової школи	8
Тема 2. Професійна спрямованість майбутнього вчителя початкових класів.....	16
Тема 3. Комунікативність майбутнього вчителя початкової школи.....	24
Тема 4. Стили та моделі педагогічного спілкування. Педагогічні ситуації	30
Тема 5. Стили педагогічного керівництва	38
Тема 6. Конфлікт у педагогічній діяльності.....	44
Тема 7. Самовиховання, самонавчання, самооцінка.....	50
Тема 8. «Я володію собою!».....	56
Додатки.....	64
Список використаних джерел.....	94

**Професійний розвиток майбутнього вчителя
початкової школи : навчально-педагогічний тренінг
(для студентів напряму підготовки «Початкова
освіта»)**

Навчально-методичне видання

Укладач: Третяк Оксана Миколаївна

Підписано до друку 28.01.2014

Формат 60x84 1/16

Ум. др. арк. 3,8

Тираж 50 прим. Зам. №434/2